

6

**Millî Mücadele
Döneminde
Karaman**

**Karaman
During
the National Struggle**

Erol Yüksel

Millî Mücadele Döneminde Karaman*

Erol Yüksel*

Özet

Tarihi günümüzden yaklaşık 8 bin yıl öncesine kadar giden Karaman, Anadolu'nun iç kesimlerinden Akdeniz'e geçiş güzergâhı üzerinde verimli bir ovada kurulmuştur. Şehirde Pers, Roma, Selçuklu gibi birçok medeniyetin izleri bulunmaktadır. Bununla birlikte şehrin önemi ve temel yapısı Karamanoğulları Beyliği'nin kurulması ve gelişimiyle oluşmuştur. Karamanoğulları zamanında en parlak dönemini yaşayan Karaman, Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi günlerinde yaklaşık 1.300 haneden müteşekkil ortalama bir Anadolu kazası görünümündeydi. Kazanın Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde olması mütareke ile ortaya çıkan askerî ve ekonomik hareketliliğin kaza ve çevresinde görülmesine neden oldu. Mütareke sonrası Karaman, Anadolu'da yaşanan işgal faaliyetlerine doğrudan maruz kalmadı. Fakat işgallerin yansımalarının ve işgalci devletlerin faaliyetlerinin dolaylı olarak görüldüğü yerleşim yerlerinden birisiydi. Mütarekenin başlarında, kazanın hem tahıl üretim merkezlerinden olması hem de depolama kapasitesi, Karaman ve çevresine Fransızların ilgisini artırdı. Fransızların bölgedeki zahireyi güneye sevk etmek istemesi kaza ve çevresinde teşkilatlanan Kuvâ-yı Milliye'nin ve askerî yetkililerin tepkisine neden oldu. Bu durum merkezî hükümet ile mahallî idareciler arasında kriz çıkardı. Güneyde Fransızların işgal sahasını genişletmeleri hükümetin birtakım hızlı ve plansız kararlar almasına neden oldu. Bunun bir sonucu olarak Karaman demiryolu hattı üzerinde dönemin en büyük tren facialarından biri yaşandı. Ayrıca Delibaş Mehmet isyanının tesirleri Konya Vilayeti'nin birçok kazasında olduğu gibi Karaman ve çevresinde de görüldü. Özetle mütareke ile Anadolu'da oluşan kargaşa ve yeniden yapılanma sürecinin ortaya çıkardığı olayların Karaman'a yansımaları oldu. Yaşanan bütün bu olumsuzluklara karşın Karaman, Millî Mücadele'nin bütün aşamalarını yakından izleyen ve destekleyen yerleşim yerleri arasında bulundu. Bu çalışma, özellikle arşiv belgeleri, telif ve tetkik eserler ışığında Mütareke ve Millî Mücadele döneminde Karaman'da yaşanan gelişmeleri incelemeyi hedeflemiştir. Ulaşılan kaynaklardan hareketle kazadaki askerî faaliyetler, Konya'daki ayaklanmaların Karaman'a yansımaları, Mandason-Arıkören arasında yaşanan tren faciası, zahire meselesi ve kazanın Millî Mücadele'ye olan katkısı ve desteği ortaya konulmuştur. Çalışma belirtilen dönemde bir Anadolu kentinin askerî, ekonomik ve siyasi görünümünü yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Karaman, Millî Mücadele, Delibaş Mehmet İsyanı, Zahire Meselesi, Mandason Tren Faciası

* Bu çalışma, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*'nde yayımlanan "Millî Mücadele'de Karaman'da Yaşanan Askerî ve Ekonomik Gelişmelere Dair Bazı Tespitler" adlı makalenin genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, erolyuksel[at]kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3029-2342.

Karaman During the National Struggle

Abstract

Karaman, whose historical roots date back to approximately 8,000 years ago, was established on a fertile plain on the transition route from the interior of Anatolia to the Mediterranean. The city has traces of various different civilizations such as Persia, Rome, and the Seljuk Dynasty. The importance, the foundation and many other values of the city relates directly to the establishment of the Karamanids. Karaman, which experienced its most brilliant period with the Karamanids, looked like an average Anatolian district consisting of approximately 1,300 households during the days of the Armistice of Mudros signed by the Ottoman Empire on October 30, 1918. The fact that the district was located on the Baghdad Railway Line caused the military and economic mobility that emerged with the armistice to be seen in and around the district. After the Armistice, Karaman was not directly involved in the occupation activities in Anatolia. However, it was one of the settlements where the reflections of the occupations and the activities of the occupying states were indirectly seen. At the beginning of the Armistice, the French interest in Karaman and its surroundings increased due to the fact that it was a center of grain production and storage capacity in terms of economic resources as well as military activity. Thus, the French desire to ship the grain in the region to the south caused the reaction of the military and national forces in and around the province, namely Kuvâ-yı Milliye. This caused a crisis between the central government and local administrators from time to time. The expansion of the French occupation area in the south with the armistice caused the government to take some quick and unplanned decisions. As a result of this situation, one of the biggest train disasters of the period occurred on the Karaman railway line. In addition, the effects of the Delibash Mehmet uprising were seen in Karaman and its surroundings as well as in many districts of the Konya province. In summary, the events caused by the turmoil and restructuring process that emerged in Anatolia with the armistice had repercussions on Karaman. Despite all these setbacks, Karaman was among the settlements that closely followed and supported all stages of the War of Independence from the beginning. Based on the general information above, this study aims to examine the developments in Karaman during the Armistice and the National Struggle Period, especially in the light of archival documents, copyright and research works. As a result of the sources accessed, the military activities in the province, the reflection of the uprisings in Konya on Karaman, the train disaster between Mandason-Arıkören, the issue of grain, and the contribution and support of the province to the National Struggle were revealed. The study reflects the military, economic and political outlook of an Anatolian city in the specified period.

Keywords

Karaman, National Struggle, Delibash Mehmet Uprising, Grain Issue, Mandason Train Accident

1. Giriş

Karaman (Larende), Anadolu'yu Kilikya'ya bağlayan yolların kavşağında verimli bir ovada kurulmuştur. Şehir, Sertavul Geçidi aracılığıyla Anadolu'nun iç kesimlerini Akdeniz'e bağlayan ve tarihî öneme sahip Silifke-Mut-Karaman-Konya ticaret yolu ile Toroslar üzerinden güneye en kolay geçişi sağlayan coğrafi yapısı¹ sayesinde tarihin eski devirlerinden bugüne kadar önemli bir yerleşim merkezi olmuştur.²

Karamanoğulları döneminde parlak günlerini yaşayan Karaman, Millî Mücadele yıllarında yaklaşık 1.300 haneden müteşekkil³ ortalama bir Anadolu kazası görünümündeydi. 20. yüzyıl başlarında Bağdat Demiryolu Hattı güzergahında olması konumunu güçlendirdi ve özellikle Adana ile ekonomik etkileşimini artırdı. Kazada demiryolunun bulunması, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros

¹ Metin Tuncel, "Karaman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 444-445.

² Yapılan araştırmalar ve kazılar Karaman'ın en az M.Ö. 6000'li yıllara kadar inen bir yerleşim geçmişinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bkz. Mehmet Kurt, *Eskiçağda Karaman*, Ankara: Murat Kitabevi Yayınları, 2007, s. 69-70. İlerleyen süreçte Pers ve Roma hâkimiyetine giren Karaman, Anadolu'da Türk fetihleriyle birlikte ilk olarak Selçuklu ve Danişment hâkimiyetine girdi, ardından 1165'te Türkiye Selçuklu topraklarına dâhil oldu. Bu dönemden sonra kısa bir süre bölgede Haçlı ve Kilikya Ermeni Krallığı hakimiyeti görülse de 1216'dan itibaren Karaman ve çevresi yeniden Selçuklu toprağı hâline geldi. Bkz. Mehmet Ali Kapar, "Ortaçağ Seyahatnameleri ile Tarihî Coğrafya Eserlerine Göre Karaman ve Karamanoğulları", *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, Ed. Mehmet Ali Kapar, Konya: Palet Yayınları, 2019, s. 86-87. Anadolu, 13. yüzyılda Moğol istilasıyla yeni Türkmen göçlerine sahne oldu. Bu göçlerin uzantısı olarak Karaman ve çevresi tam olarak Türkleşme ve İslamlaşma sürecini tamamladı. Bkz. J. H. Kramers, "Karaman", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997, s. 309-310. Burada Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın Karamanoğullarını bölgeye yerleştirdiği de özellikle üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü aynı yüzyılda Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine girmesiyle birlikte Anadolu'da kurulan beylikler içerisinde Karamanoğulları Beyliği de siyasi bir güç hâline geldi ve Karaman tarihinde yeni bir dönem başladı. Bkz. Ahmet Cengiz, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2008, s. 14. Osmanlı kroniklerinden *Solakzade Tarihi*'nde Karamanlıların atası Nure Sufi'nin Larende'de züht ve ibadetle meşgul olup, bölgede bazı toprakları ele geçirdikten sonra halkın büyük kısmının kendisine biat ettiği ifade edilir. Nure Sufi sonrasında Karaman adındaki güçlü oğlunu bey tayin edip kendisi yine ibadete çekilmiştir. Karaman Bey ise Larende ve Konya'yı "tahtgâh" yapıp, hutbe okutup sikke bastırmıştır. Bu bölgeye Karaman denilmesinin sebebi budur. Bkz. Süleyman Lokmacı, *Solak-Zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 65-66. Karamanoğullarının bir beylik olarak 1250'li yıllar gibi erken bir dönemde Ermenek ve Larende'de bağımsız hâle geldiği bilinmektedir. Bkz. Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 58. Karaman hanedanı ve genişlemelerine dair bir tartışma için bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 262. Kerimüddin Karaman Bey (1255-1263) döneminde Karaman toprakları genişledi ve IV. Kılıçarslan (ö. 1266) onun başarılarını göz önünde bulundurarak ele geçirdiği toprakları kendisine "ikta" olarak verdi. Bkz. Alaattin Aköz, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman - Tarih, Kültür, Sanat*, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2000, s. 56; Yahya Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 3. Karamanoğulları Beyliği, Anadolu'da Osmanlı Devleti zamanında siyasi varlığını güçlü şekilde uzun süre korudu. Bu dönemde Karaman mimari, bilim ve kültür bakımından gelişti. Bunda beyliğe başkentlik yapmış olması temel etkendi. Bkz. Cengiz, *Karaman Tarihi*, s. 14. Karamanoğulları, Osmanlı Devleti ile yoğun siyasi ve askerî mücadele içerisinde oldu. Yaklaşık 150 yıl süren bu mücadeleler sonucunda şehir 1571'de Osmanlı hâkimiyetine girdi ve Karaman Vilayeti'nin bir sancağı hâline getirildi. Bkz. Alaattin Uca ve Aytunç Ülker, *Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler*, Konya: Palet Yayınları, 2016, s. 3-4.

³ Millî Mücadele döneminde Karaman'ın genel görünümü hakkında detaylı bilgi için bkz. Sapançalı H. Hüseyin, *Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*, Yay. İbrahim Güler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 21-22.

Mütarekesi'nin ortaya çıkardığı askerî ve ekonomik gelişmelerin somut olarak yansıdığı Anadolu'daki yerleşim yerlerinden birisi olmasını sağladı. Mütareke sonrası Karaman, Anadolu'da yaşanan işgal faaliyetlerine doğrudan maruz kalmadı. Fakat işgallerin yansımalarının ve işgalci devletlerin faaliyetlerinin dolaylı olarak görüldüğü yerleşim yerlerinden biriydi. Mütarekenin başlarında özellikle askerî hareketliliğin yaşanmasının yanında kazanın ekonomik kaynakları itibarıyla hem tahıl üretim merkezi olması hem de depolama kapasitesinin varlığı, Karaman ve çevresinde bulunan zahireye Fransızların ilgisini artırdı. Mütareke ile güneyde Fransızların işgal sahasını genişletmeleri Osmanlı Devleti'nin birtakım hızlı ve plansız kararlar almasına neden oldu. Buna, Karaman'a yakın bir konumda bulunan demiryolu hattında meydana gelen tren kazası örnek olarak gösterilebilir. Kaza merkezi gerek konumu gerekse tarihî yapısı nedeniyle Millî Mücadele'nin bütün safhalarının yansıdığı bir merkez oldu.

2. Mütareke Sonrası Karaman'daki Askerî Faaliyetler

Birinci Dünya Savaşı sonlarında Adana'da 2. ve 7. Ordu ile bu orduların bağlı bulunduğu Yıldırım Orduları bulunmaktaydı. Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı ordularının terhis edilmesi gerekmekteydi. Gerek bu durum gerekse mütarekenin imzalanmasının hemen akabinde güneyde başlayan işgal faaliyetleri üzerine Osmanlı Devleti, orduları ve bunlara bağlı her türlü teçhizatı hızlı bir şekilde Anadolu'nun iç kesimlerine nakletmek istedi. Bu kapsamda 2. Ordu'nun Konya'ya taşınması ve burada 12. Kolordu'nun oluşturulmasına karar verildi. Aralık 1918'de iklim şartlarının da etkisiyle güç koşullar altında orduya bağlı birlikler Adana'yı boşaltmaya başladı. Askerî hareketlilik doğal olarak Adana-Konya tren yolu üzerinde bulunan Pozantı, Ulukışla, Ereğli ve Karaman'a yansıdı. Bundan sonra 12. Kolordu'nun karargâh merkezi Konya oldu. 12. Kolordu'ya bağlı 41. Tümen Karaman'a, 56. Tümen Akşehir'e, 11. Tümen Niğde'ye konuşlandırıldı.⁴

2. Ordu'nun karargâhı ve bağlı birliklerinin Adana'dan nakli esnasında yapılan planlamaya göre Karaman ve Ayrancı bir iâşe ve konaklama merkeziydi.⁵ 2. Ordu'nun karargâhının Konya'ya hızlı ve olağanüstü şartlarda nakli nedeniyle ordu mensupları arasında disiplinsizlikler ortaya çıktı. Bunun ilk örneği Aralık 1918'in ilk haftasında Karaman ve Kaşınhanı istasyonlarında yaşandı. Askerler, trende kömürün bitmesini gerekçe göstererek istasyon ve bahçesini çevreleyen ahşap koruma kazıklarını söktüler. Bunun yanında trenlerin makine ateşini söndürmek için kullanılan tulumbarın kömürlerine el koydular ve istasyona gelecek diğer trenleri de sudan mahrum bıraktılar. Ayrıca askerler, yetkilileri trenlerin hareket etmemesi durumunda istasyondaki her şeyi yağmalamakla tehdit ettiler.⁶

⁴ *Türk İstiklâl Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 2009, s. 42; Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Yeniden Yapılanması*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, s. 29-30.

⁵ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklâl Harbi Kataloğu (İSH-6), 256/105.

⁶ ATASE, İSH-6, 236/110.

Karaman'a konuşlandırılan 41. Tümen veya belgelerde geçen ismiyle 41. Fırka,⁷ 131. ve 139. Alay ve bunlara bağlı taburlardan oluşuyordu. Zamansız ve aniden gelen bu askerî birliklerin malzeme ve yerleşmeleri için gerekli fiziki mekân kazada yoktu.⁸ Bu yüzden bakımını ve temizliğini yapması şartıyla 131. Alay'ın bütün efradı Paşa Camii'ne⁹ yerleştirildi. Fırkanın silahları önce istasyon yolu üzerindeki bir camiye, daha sonra kaza dışında kapalı olan başka bir camiye taşındı.¹⁰ Fırka gazinosu, kazada asayişin sürdürülmesi için oluşturulmuştu ve gerektiğinde polis, jandarma ve belediye başkanlığından da yardım isteyebilecekti. Ayrıca savaşın getirdiği ağır koşullar nedeniyle kazanın belediye sınırları içerisindeki temizlik işleri iyi değildi. Bu hususta da fırka kazada gerekli tedbirleri alabilecekti. Benzeri faaliyetlerin yanında fırkanın sağlık ve veterinerlik hizmeti verme, yakın ormanlardan kömür ve odun depolanması gibi görevleri de bulunmaktaydı.¹¹ Yine 12. Kolordu, Karaman'da bulunan alaylara emniyet, asayiş ve ikmal bakımından sorumluluk yükledi. Buna göre 139. Alay'a Karaman, Silifke, Anamur, Ermenek askerlik şubeleri ve bölgeleri; 131. Alay'a Konya, Bozkır, Akseki, Alanya, Şereflikoçhisar askerlik şubeleri ve bölgeleri verildi.¹²

Karaman'daki askerî birliklerin depolarındaki askerî mühimmat, kayıtlarda yeterli gibi görünse de, özellikle silah bakımından yetersizdi. Zira uzun süre güney cephesinde kullanılması ve savaşın sonunda olağanüstü şartlarda nakledilmesi nedeniyle mevcut mühimmat ya kayıp ya da bozuktu. Bu bakımdan depolarda bulunan mühimmatın önemli bir kısmı tamir için İstanbul'a sevk edilmişti. Mermi, saplı el bombası ve tüfek gibi önemli bir kısmı ise işlevini kaybetmişti.¹³ Bu sebeple 1919 Kasım ayında Karaman ve nahiyesi Hadim'de oluşturulması planlanan millî müfreze bölüklerinin silah ihtiyacı Ereğli'den temin edilmişti.¹⁴ Benzeri eksiklere karşın Karaman'da askerî birliklere ya dışarıdan katılımın olması ya da Karaman'daki süvari takımının geçici olarak Konya'ya gitmesi gibi hareketlilikler olmuştu.¹⁵

⁷ 41. Fırka'ya bağlı birlikler Karaman'da bulunmasına karşın fırkanın merkezi Konya'da bulunuyordu. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa, her ne kadar 1 Haziran 1920'de fırkanın merkezinin Karaman'a nakledilmesini Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden istese de, taşınıp taşımadığı ile ilgili bilgiye ulaşamamıştır. *ATASE*, İSH-10, 622/3.

⁸ Bu durum sadece Karaman için söz konusu değildir. 2. Ordu'nun karargâhının nakledildiği Konya'da da daha önce askerî birlik bulunmadığı için yeterli depo yoktu. Bu nedenle silah, cephane ve askerî malzemeler medrese ve camilere yerleştirilmek zorunda kalınmıştı. Bkz. Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, Ankara: Eylem Yayınları, 2008, s. 171.

⁹ Kaynaklarda yaptıran Nuh Paşa'nın ismiyle de geçen bu cami, 1596'da inşa edildi. Cami hakkında geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul: Baha Matbaası, 1967, s. 339-345.

¹⁰ *ATASE*, İSH-7, 320/188.

¹¹ *ATASE*, İSH-8, 420/142.

¹² *Türk İstiklâl Harbi*, C. 4, s. 75.

¹³ *ATASE*, İSH-7, 319/83; Harp unsurları bakımından böylesine bir tabloya karşın 41. Fırka'nın 12. Kolordu Komutanlığı'na 17 Ağustos 1919'da gönderdiği yazıda, silah deposunda bulunan mühimmatın cetveli bulunmaktadır ve İstanbul'a nakledilmesi gerektiği belirtilmektedir. Oldukça faklı harp unsurlarından oluşan bu cetveldeki silahların bozuk oldukları için mi yoksa farklı bir amaçla mı gönderildiği belgede belirtilmemektedir. Fakat 41. Fırka'nın mühimmatının büyük bir kısmının İstanbul'a sevk edildiği açıkça görülmektedir. *ATASE*, İSH-7, 338/195.

¹⁴ *ATASE*, İSH-7, 319/117.

¹⁵ *ATASE*, İSH-7, 352/82; *ATASE*, İSH-7, 338/117.

Mütareke döneminde Karaman, işgalci devletlerin doğrudan tehdidine maruz kalmasa da kazada yabancı askerlerin varlığı görülmüştür. Ağustos 1918'de bir İngiliz yüzbaşı, İngilizler adına dolandırıcılık şüphesiyle gözaltına alınmıştır.¹⁶ Kısa süre içerisinde Konya'ya sevk edilen bu askerin yapılan soruşturma neticesinde bir Sırp subayı olduğu anlaşılmıştır.¹⁷ Bu yabancı askerin dışında ilerleyen kısımda görüleceği üzere Fransız askerleri de kazada görülmüştür. Ancak genel olarak birçok şehrin aksine Karaman ve çevresine Sırp subayı ve birkaç Fransız askeri dışında İtilaf askeri gelmemiştir. Nitekim 12. Kolordu'nun Ocak 1920'deki raporlarına bakıldığında kazada İngiliz, Fransız ve İtalyan askeri yoktur.¹⁸ Kazada yabancı asker durumu böyleyken uzun yıllar şehirde yaşayan Ermenilerin önemli bir kısmı Aralık 1919 ile Ocak 1920 arasında şehirden ayrılmıştır. Mütareke dönemi Karaman'ında yaklaşık bin civarında ve daha çok ticaretle uğraşan Ermeni'den 55'i Adana'ya diğerleri ise Halep ve İstanbul gibi şehirlere göç etmiştir.¹⁹ Bu durumu Adana ve çevresinde yıkıcı faaliyetlerde bulunan Ermenilere karşı, Karaman'da oluşan tepkiden kaçış olarak değerlendirmek gerekir. Zira öteden beri Karaman'da yaşayan Ermenilerin ekonomik ve sosyal ilişkileri daha çok Adana ile olmuştur.

Mütareke sonrası işgal ve nüfuz alanını sürekli genişleten Fransızlar, diğer İtilaf devletleri gibi Anadolu'da işgal alanlarındaki birçok ham madde kaynağına göz dikecektir. Karaman'ın da işgal sahalarına yakın ve Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde tarımsal kaynaklara sahip bir yerleşim yeri olması Fransızların ilgisini çekmiştir. Bunda güneydeki askerlerinin iase ihtiyaçlarının karşılanması ve ticari amaçlar etkilidir.

Fransızlar bu düşüncelerle Adana ve çevresindeki işgal sahasının hem hinterlandını korumak hem de tarımsal kaynaklarına sahip olmak istiyordu. Bu yüzden Bağdat Demiryolu Hattı'nın Ulukışla-Ereğli-Karaman-Konya kısmındaki istasyonları kontrol etmek için askerî birlikler gönderdiler. 11 Aralık 1919'da Adana'dan gelen trenle bir rütbeli komutasında dört Fransız askeri Ulukışla ve Ereğli'ye, yine bir rütbeli komutasında iki siyahi²⁰ ve bir Ermeni'den oluşan dört asker Karaman'a, bir binbaşı bir yüzbaşı ile altı nefer asker de Konya'ya gelmiştir. Buralardaki askerî birlikler ise gelen Fransız askerlerini başlangıçta istasyonların işletmesini yapan Fransız şirket adına istasyonu korumak için gelen sulh müfrezeleri olarak görmüştür. Ancak Niğde'de bulunan 11. Fırka Komutanlığı böylesine bir faaliyet karşısında hemen harekete geçmiştir. Bunun bir işgal olarak değerlendirilmemesi için Harbiye Nezareti'nden kendilerine bir emir gelmediğini Fransız askerlerine iletmiş ve 24 saat içerisinde Ulukışla ve Ereğli'deki yabancı askerlerin Adana'ya dönmesini istemiştir. Benzer bir girişimi Karaman'da bulunan 41. Fırka da yapmıştır. 11. Fırka, bu uyarıyı yaptığı sırada

¹⁶ ATASE, İSH-3, 97/137.

¹⁷ ATASE, İSH-7, 322/28; ATASE, İSH-7, 323/163; ATASE, İSH-8, 411/159.

¹⁸ ATASE, İSH-7, 327/144.

¹⁹ ATASE, İSH-7, 326/205; ATASE, İSH-7, 326/92; ATASE, İSH-7, 329/150.

²⁰ Belgede geçtiği şekilde belirtilmiştir.

gelişmeleri Harbiye Nezareti ve 12. Kolordu'ya da bildirmiştir.²¹ Fakat fırkanın bu hareketi 12. Kolordu tarafından uygun görülmeyerek Harbiye Nezareti'nden konu ile ilgili görüş istenmiştir. Birkaç gün sonra Harbiye Nezareti, 12. Kolordu'dan bu şekilde gelen yabancı askerlerin mütarekenin ilgili hükümlerine aykırı olmadığını ve engellenmemesini istemiştir.²² Bunun üzerine istasyonlara gelen Fransız askerlerin faaliyetleri, söz konusu yerlerdeki mevcut askerî birlikler tarafından engellenemediği için yenileri de gelmeye devam etmiştir. Örneğin 19 Aralık'ta Karaman'a bir Fransız asker daha gelmiştir.²³

Fransız askerlerine karşı Harbiye Nezareti'nin emri gereği tepki göstermeyen birliklerin aksine mütarekenin hükümlerini kabul etmeyen millî kuvvetler hemen harekete geçmiştir. Karaman Kuvâ-yı Milliyesi, 23 Aralık 1919 günü istasyonda bulunan Fransız askerlerinden şehri dört gün içerisinde terk etmelerini bir mektup vasıtasıyla istemiştir.²⁴ Bunun üzerine 12. Kolordu, 41. Fırka'ya mahallî bir asiye sorununa dönüşmeden meselenin çözülmesini emretmiştir. 41. Fırka, Kuvâ-yı Milliyecilerin kararlılıklarına bakılırsa onlara ancak silahla engel olunabileceği ve zaten mevcut kuvvetlerinin yetersizliğiyle beraber halka karşı silah kullanmanın vahim sonuçlar ortaya çıkarabileceği için meseleyi sulh ile halletmeye çalıştıklarını bildirmiştir.²⁵ Aslında Karamanlılar, mülki yöneticilere herhangi bir müracaat yapılmadan silahlı Fransız askerlerin gelmesini işgal öncesi bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Zamanla askerî kuvvetlerin artacağı düşüncesindedirler. Bunun dışında Adana'da Osmanlı bayrağının indirilmesinden ve Silifke'ye Fransız askeri sevk edilmesinden de rahatsızdılar. Ayrıca ticari amaçla Mersin'de bulunan Karamanlı tüccar Yahnicizade Muhtar Efendi'nin hapse atılması ve sonrasında dört yüz lira ile tahliye olması, Silifkeli tüccar Çelebizade Ferit Efendi'nin de aynı uygulamaya tabi tutulması, Müftüzade Ahmet ile Kadızade Sabit Efendi gibi Karamanlı kişilerin de kayıp olması hadiselerinin etkisindedirler ve sorumlu olarak da Fransızları görmektedirler. Tüm bunlara bakılarak Karaman halkı Kuvâ-yı Milliye aracılığıyla Fransız askerlerin şehri terk etmesini istemiştir.²⁶ Esasında kazada bulunan askerî birliklerin de Fransız askerlerinin gitmesini istediği açıktır ve ileri sürdükleri gerekçeler sadece mahallî ve millî menfaatlerin Kuvâ-yı Milliye aracılığıyla sağlanmaya çalışılmasıdır. Neticede adeta bir krize neden olan Fransız askerler, Kuvâ-yı Milliye'nin kararlı tutumu karşısında 27 Aralık'ta Karaman'dan ayrılmak zorunda kalmış ve Adana'ya dönmüştür.²⁷

²¹ ATASE, İSH-7, 326/68; ATASE, İSH-7, 326/65.

²² ATASE, İSH-7, 326/86.

²³ ATASE, İSH-7, 326/126.

²⁴ Fransızların yazışmaları Kuvâ-yı Milliye tarafından takip edilmektedir. Ereğli Kuvâ-yı Milliyesi, Fransız askerlere Adana'dan gönderilen mektupları kontrol etmektedir. Bu durumdan rahatsız olan Fransız askerler, 12. Kolordu'ya benzeri faaliyetlerin engellenmesi isteğini bir mektupla iletmıştır. ATASE, İSH-7, 326/119.

²⁵ ATASE, İSH-7, 326/134; ATASE, İSH-5, 202/68; ATASE, İSH-7, 326/119.

²⁶ ATASE, İSH-7, 326/137.

²⁷ ATASE, İSH-7, 326/133; ATASE, İSH-2, 52/94.

Harbiye Nezareti nazarında istasyonlardaki yabancı askerler, mütareke hükümlerinin gereğidir. Dolayısıyla Fransızların bu faaliyetlerini mütareke hükümlerine aykırı bulmadığı gibi "komiser sıfatıyla oturacak Fransızlara" engel olunmamasını Konya'da bulunan 12. Kolordu aracılığıyla fırka komutanlıklarından istemiştir. Karaman ve diğer kazalarda Fransız askerlerine karşı yapılan millî hareketleri yanlış olarak değerlendirmiştir. Karaman'da yaşanan kriz nedeniyle Fransızların gidişi üzerine 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey, Harbiye Nezareti'ni hadiseyle ilgili bilgilendirmiştir. Fahrettin Bey, 30 Aralık günü yaptığı bilgilendirmede gerek olayın nedenlerini gerekse halkın çekinceleri ve Fransızların mütarekeye aykırı faaliyetlerini ortaya koymuştur.

Fahrettin Bey, öncelikle meselenin önüne geçmek için başlangıçta Karaman'a gönderilen 41. Fırka komutanını azarladığını, 139. Alay komutanının ise görevinin değiştirildiğini belirtmiştir. Bundan sonra ana hatlarıyla hadisenin gelişimini şöyle aktarmıştır: Hadise yaşandığı sırada telgraf hatları bozuktur ve Karaman'daki birliklere emir geç ulaşmıştır. Kendisi yaşananların mütarekeyi ihlal ettiği fikrine katılmaz fakat benzeri tatsızlıkların yaşanmasına da taraftar değildir. Fransızlar kendisine müracaat ettiklerinde, onlara Karaman'da böyle bir hadisenin yaşanmayacağını bildirdiği için mahcupdur. Hatta hadiseyi müteakip bu mahcubiyetini düzeltmek için Karaman'daki Fransız zabitanı Konya'ya davet etmiş ve eğer isterse kendisine muhafız verebileceğini iletmiştir. Ancak söz konusu yetkili asker, böyle bir teklif karşısında mahallî mülki yetkililere müracaat etmiştir. Mülki idarecilerin Karaman'daki güvenlik mensuplarıyla gerekli tedbirleri almaması, hadiseyi bütün yönleriyle askerî birliklerin üzerine bırakmıştır. Oysa kazadaki asayişin asıl sorumlusu olan mülki idareciler bu hadiseden etkilenmemiştir. Bundan başka Konya'da mütareke kontrol zabiti olan İngiliz zabitanın meseleye dair hiçbir şey söylememiş olması dikkate değerdir. Ayrıca Konya'da Fransız istihbarat zabiti olan yüzbaşının, hadise yaşanmadan iki gün önce 12. Kolordu'yu ziyareti dikkat çekicidir. Fransızların mütarekeye uygun olarak hattı kontrol edeceklerini önce hükümete bildirmeleri, bundan sonra talimatın gelmesi ve kazaya gelen askerlerin de önce kazanın mülki amirine ve mevki komutanına giderek resmî görevlerini tebliğ etmeleri gerekirdi. Hattın kontrolü her istasyonda bir zabitan ve birkaç silahlı kişi bulundurmak anlamına gelmediği için, buradaki durum Adana'daki gelişmelerden çok etkilenen ve Adana'ya yakın yerlerin ahalisinin yavaş yavaş bir işgal durumuyla karşılaşabileceklerini düşünmelerinden kaynaklanmıştır. Eğer mütarekenin ihlali söz konusu ise Fransızlar, Adana'da Osmanlı bayrağını yasaklamaları, posta için pul oluşturmaları, memurlukların kimseye danışılmadan kaldırılması gibi birçok uygulamanın mütareke hükümlerine uygun olduğunu iddia edemezler. Bundan dolayı kolordu, kendi mantığı dâhilinde mütareke şartlarının ihlal edilmesine müsaade etmemiştir. Kendisi bu hadisenin yaşanmasından dolayı üzgündür ve benzeri bir olayın yaşanmaması için çalışacaktır.²⁸

²⁸ ATASE, İSH-7, 326/137; ATASE, İSH-2, 59/40.

Mütareke dönemi Karaman'ında dikkat çekici hususlardan birisi de kazadaki esirlerdir. 7 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla 12. Kolordu mntikasında bulunan Ereğli'de 106, Karaman'da ise 14 Cezayirli Müslüman esir ile bir binbaşı, iki yüzbaşı, üç üsteğmen, bir teğmen, üç emir eri ve bir kadından oluşan Fransız esirler bulunmaktadır.²⁹ 12. Kolordu, kazalardaki askerî birliklere gönderilen talimata bakılırsa, kazalarda bulunan bu esirlerin rahatları ve iaşelerinin sağlanması konusunda titizdir.³⁰ İlerleyen günlerde Ereğli'de bulunan esirler de Karaman'a gönderilir ve bir anlamda Fransız esirler tek bir merkezde toplanır.³¹ Bu durum Karaman'ın esirlerin tutulması için fiziki altyapısının yeterli ve muhtemelen Güney cephesinden nakledilen Fransız esirler için güvenli bir merkez olduğunu göstermektedir.

3. Karaman'ın Ekonomik Kaynaklarına Fransız İlgisi ve Tepkiler

Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile fiilen sona ermişti. Sonrasında İtilaf devletleri, mütareke hükümlerini farklı yorumlayarak Anadolu'da işgal hareketlerine girişmiş ve bu işgalleri de özellikle 7. maddeye dayandırmışlardı. İngiltere'nin başladığı işgal hareketlerine daha sonra Fransızlar ile İtalyanlar da katılmıştı. Güneyde Fransızlar, Dörtyol'dan sonra Adana'da kalıcı bir işgal düşüncesiyle hareket etmeye ve Osmanlı Devleti'nin siyasî varlığını hiçe sayan birtakım faaliyetlere başlamıştı. Fransızların ve onların hizmetlerine giren Ermenilerin işgal sırasında bölgede yaşayan Türklere karşı faaliyetleri üzerine ortaya çıkan tepki, ilerleyen süreçte Karaman civarına kadar yayılmıştı. Fransızlar, mütareke sonrasında ekonomik ve askerî nüfuz sahasını güneyden iç kesimlere doğru genişletme gayreti içerisinde olmuşlardı.

Bunu destekleyecek nitelikteki en önemli olaylar, Fransızlar Karaman'daki zahirenin ihracını yaparken yaşanmıştır. Aslında Karaman'ın Bağdat Demiryolu Hattı üzerinde ve zahire üretim kaynakları açısından önemli bir konumda olması ve zahire depolama ambarının istasyona yakın bir yerde bulunması bu ilginin nedenidir. Hakikaten Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde yani Kasım 1918'de Bağdat Hattı'nda zahire depolama ve sevkiyat noktalarından biri olarak Karaman'daki zahire ambarları kullanılmıştır. Mütarekenin ilk aylarında bu ambarlarda depolanan zahirenin, Bağdat hattı şirketine ait olması nedeniyle korunması ve sevkine müsaade edilmemesi planlanmıştır. Toros İnşaat Kıtası Komutanı, Yıldırım Orduları Müfettişliğinden zahirenin korunmasını şu talimatla istemiştir: "Anılan zahire Toros kıtaları ile inşaatı yapan şirketin malıdır ve başka bir yere ambarların nakledilmesi mümkün değildir. Bunun için gerek ambarlara gerekse zahireye ilişilmemesi hakkında ilgililere emir

²⁹ ATASE, İSH-7, 338/32.

³⁰ ATASE, İSH-7, 338/31.

³¹ ATASE, İSH-7, 338/34; Niğde'de bulunan esirlerin de bir kısmının Karaman'a nakliyle ilgili kazadaki fırka komutanlığına talimat gelmiş, fakat talimatın bir yanlışlıktan kaynaklandığı belirlenerek buradaki esirler Kayseri'ye nakledilmiştir. ATASE, İSH-10, 643/156; ATASE, İSH-10, 643/162.

verilmesi gereklidir.”³² Ancak Karaman’da öğütmeye elverişli değirmen olmaması³³ ve bir müddet sonra kış mevsiminde ambarların akması üzerine zahirenin önemli bir kısmında çürüme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 41. Fırka ahalinin ihtiyacını gözeterek 400 bin kg buğday, arpa, çavdar, mısır ve burçaktan oluşan zahirenin ya Ereğli’ye ya da Karaman’da bir başka yere nakledilmesini istemiştir.³⁴

Anlaşılabileceği üzere mütarekenin ilk yılında farklı bölgelerin depolarında bulunan zahire, çürüme ve bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Gerek bu durum gerekse işgalcilerin ihtiyacını karşılamak için vilayetlerde mülki idarelerin bilgisi dışında liman şehirlerine demiryolları aracılığıyla zahire nakledilerek ihraç edilmiştir. Konya’daki 12. Kolordu Komutanı ve o günlerde vali vekili de bulunan Fahrettin (Altay) Bey, Konya’da bulunan zahirenin bilgileri dışında İstanbul ve İzmir’e nakledilmesinden rahatsız olmuştur. Bu durumu hem Dâhiliye Nezareti’ne bildirmiş hem de benzeri faaliyetlerin mülki idarelerin iznine tabi olmasını istemiştir. Ayrıca Ereğli civarından zahirenin Mersin yoluyla ihraç edildiği bilgisini vermiştir.³⁵

Benzer şekilde Ağustos 1919’dan itibaren Antalya, Kuşadası, Finike ve Kaş iskelelerinden yaklaşık 500 ton buğday ve arpa ihraç edildiği bilgisi Dâhiliye Nezareti’ne mutasarrıflar tarafından rapor edilmiştir.³⁶ Bu bilgiler Ekim 1919’da kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin de gündemine gelmiştir. Dâhiliye Nezareti gerek daha önce ihraç edilenler gerekse ihraç edileceklerle ilgili Karaman ve Ereğli depolarındaki çürümekte ve bozulmakta olan zahirenin peşin bedeli ödenmek şartıyla Mersin’den ihraç edilmesine müsaade etmiştir. Esasında belirli şartlarla ihraç edilmesi gereken zahire sadece ticaret odalarının iznine tabi tutulmuştu. Fakat Ekim ayında Anadolu’dan İzmir’e ihraç edilmek üzere külliyyatlı hububat ve hayvan sevk edilmekte olduğu istihbaratı üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Dâhiliye Nezareti’nden bunlara engel olunmasını istemiştir.³⁷ Aynı günlerde yine Aydın, Konya, Karesi (Balıkesir), Kütahya, Afyon, Menteşe vilayetlerinden de erzak, hububat ve hayvan ihracına mâni olunması emredilmiştir.³⁸ Kasım ayına gelindiğinde Bedosaki isimli bir tüccarın her hafta Mersin’den üç vapura zahire ve hayvan yükleyerek bir kısmını İzmir’deki Yunan işgal kuvvetlerine bir kısmını ise Cezayir’e gönderdiği Dâhiliye Nezareti’ne bildirilmiştir. Aynı günlerde bu ihraçla bağlantılı olması muhtemel olan gelişme ise Karaman ve Konya Vilayeti’nin diğer kazalarından Fransız ordusu adına Karaman’daki müteahhitler aracılığıyla zahire sevk edilmesidir.³⁹

³² ATASE, İSH-6, 263/142.

³³ ATASE, İSH-6, 263/137.

³⁴ ATASE, İSH-7, 351/85.

³⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM), 20-07/2-30,8.

³⁶ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-30,5.

³⁷ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 2.

³⁸ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 1.

³⁹ BOA, DH.İ.UM, 20-07/2-42, 2,3,6.

Anadolu'da zahire ihracıyla ilgili bu gelişmeler olurken İstanbul'da zahire ihtiyacı had safhadadır. Öyle ki İstanbul'da zahire sıkıntısı nedeniyle zahire ve un fiyatları yükselerek iâşe buhranı ortaya çıkmak üzeredir. Bu durumun önlenmesi için bir an önce Anadolu'daki demiryolu hatları üzerinden zahire nakliyatına başlanması emredilmiş ve nakliyatın yapılması için hatlarda vagonların artırılması istenmiştir. Fakat mütareke şartlarından olsa gerek Çumra, Konya ve Sarayönü'nde İstanbul'a zahire sevki için yeterli miktarda vagon bulunmamaktadır. Bunun için İtilaf devletleri nezdinde girişimlerde bulunulması, diğer istasyonlardan vagon temin edilmesi ve burada çürümeye yüz tutmuş zahirenin bir an önce getirilmesi emredilmiştir.⁴⁰ Hükümetin aynı talimatı Aralık ayında Karaman'a da gelmiştir. Fakat Karaman tüccarlarına ait on vagon zahire, demir yolu şirketi tarafından yeterli vagon olmadığı gerekçesiyle İstanbul'a sevk edilememiştir. Hükümet bunun üzerine Karaman'dan İstanbul'a sevk edilecek zahire için vagon tahsis edilmesini mülki yöneticilerden istemiştir. Ayrıca Mersin ve Antalya'dan Suriye ve diğer haricî bölgelere ihracat yapmanın yasak olduğu, ilgili mahallî yöneticiler aracılığıyla İtalyan askerî temsilciye bildirilmiştir.⁴¹

10 Aralık 1919'da Dâhiliye Nazırı Damat Şerif Paşa, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya Konya Valisi Ali Suphi'nin vilayetindeki zahire ihracıyla ilgili mektubunu iletmiştir. Burada ülkedeki yemeklik ve tohumluk zahirenin ancak kendi ihtiyacına yetecek miktarda olduğu ve eğer zahire ihracına izin verilirse zahirenin yabancı memleketlerden ithal edilmesi gerekebileceğini belirtmiştir. Ayrıca olağanüstü şartlar gereği Karaman ve Ereğli havalisinden külliyatlı zahire ve hayvanın Adana ve dolayısıyla Fransızlara sevk edilmesinin uygun görülmemesini ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Mektupta dikkat çekici olan ise bir önceki ay Ermeni ve Rum tüccarların Niğde, Karaman ve Ereğli depolarından aldıkları ve Adana-Mersin yoluyla ihraç ettikleri zahirenin yüz otuz vagonu bulmuş olmasıdır. Bir başka dikkat çekici husus ise Müslüman tüccarlara vagon verilmeyerek İstanbul'a zahirenin naklinin engellenmiş olduğudur.⁴²

Fransız askerlerin kazadan ayrılmasından birkaç gün sonra Fransızlar ile zahire nedeniyle yeni bir kriz ortaya çıktı. Karamanlı tüccar Sabit Efendi ve ortakları Adana'da Fransızlar ile yaptıkları sözleşme gereğince Karaman'dan yüz vagon buğdayın bir kısmını Adana'ya sevk etti. Fakat diğer kısmı sevk edilirken Ulukışla'da Niğde Kuvâ-yı Milliyesi tarafından durdurularak Adana'ya gitmesi engellendi. Bunun üzerine maiyetlerinde ağır silahlar bulunduran ve üç yüz askerden oluşan Fransız müfrezesi, mahallî yetkililerden buğdayın kendilerine teslim edilmesini istedi. İzin verilmemesi üzerine buğday yüklü vagonların hepsi zorla alınarak Adana'ya götürüldü. Zahirenin Adana'ya ulaştırılmasında bazı Karamanlı tüccarlar da memnuniyetlerini Adana'daki Fransızlara bildirdi. 12. Kolordu ise Harbiye Nezareti'ne, benzeri olayların yaşanmaması için önceden gerekli tedbirlerin alınmasını veya izin verilmemesini istedi.⁴³ Bu gelişme

⁴⁰ BOA, DH.İ.UM, 20-08/2-28.

⁴¹ BOA, DH.İ.UM, 20-08/2-29.

⁴² BOA, DH.İ.UM, 20-7/2-64.

⁴³ ATASE, İSH-7, 326/157; ATASE, İSH-2, 59/40.

bir bakıma Karaman'a gelen Fransız askerlerin amaçlarını ortaya koymaktaydı. Zira buğdayın Karaman'dan çıkış zamanı, Fransız askerlerin Karaman'da bulunduğu günlerde buğdayın sevke hazır hâle getirilmesine ve sevk edilmesine katkı sunduğunu göstermekteydi.

Bu olay sonrasında Harbiye Nezareti'nden 12. Kolordu'ya gönderilen şifreden anlaşıldığı üzere Ulukışla'da zahirenin tutulmasını sağlayan Kuvâ-yı Milliye değil, Niğde'de bulunan 11. Fırka komutanıdır. Fırka komutanı Konya, Karaman ve diğer yerlerden gelen zahirenin Adana'ya depozito⁴⁴ karşılığında ihracına hükümetin izin vermesine, Adana Valisi Celal Bey ve Fransızların müracaatlarına rağmen olumsuz yanıt vererek zahire yüklü treni yaklaşık bir hafta alıkoymuştur.⁴⁵ Harbiye Nezareti bu olaydan dolayı fırka komutanını iki şekilde ikaz etmiştir. Birincisi mütareke şartlarının zarar görmesine neden olacak harekette bulunduğunu, ikincisi de ihracat ve ithalata yetkili olmadığını bildirmiştir. Hatta 11. Fırka'nın bu tutumuyla hükümetin zor durumda kaldığını ve haysiyetinin zedelendiğini belirtmiştir. Dahası Adana'da Osmanlı Devleti'nin valisi ve memurları olduğu düşünüldüğünde yine kendi memleketimize kendimizin yasaklamış olduğu gibi anlam çıkacağı konusunda uyarmıştır. Benzeri bir gelişmenin yaşanmaması için 12. Kolordu Komutanlığına kesin talimat verilerek bu tür konularda mahalli hükümetlerin yetkili olduğu bildirilmiştir. Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, "Zorla vagonların istirdadı suretiyle haysiyet-i hükümeti ihlale sebebiyet vermek gibi acı netâyicin vatana hizmet olamayacağını düşünmek lazımdır." şeklindeki düşüncesi bir bakıma savaş sonrası memleketin içinde bulunduğu duruma rağmen benzeri faaliyetlerin vatana hizmet olmayacağını beyan etmesi, mütareke günlerinde hükümet üyelerinin içinde bulunduğu teslimiyetçi düşüncüyü ispatlar şekildedir.⁴⁶ Neticede bir taraftan 21 Ocak 1920'de Karaman'daki 41. Fırka Komutanlığına gönderilen tezkire ile Karaman, Ereğli ve Ulukışla istasyonlarında Fransızların komiser sıfatıyla bulunmalarına engel olunmaması istenirken diğer taraftan sadece Karaman'dan değil Konya'dan da Adana tarafına gönderilecek zahireye engel olunmaması istenmiştir. Bu adımlarla daha önce Kuvâ-yı Milliye tarafından zorla gönderilen Fransız askerlerin bu istasyonlara yeniden gelmelerinin de önü açılmıştır.⁴⁷

Bağdat Demiryolu Hattı'nın bu kesimine olan ilgisinin ekonomik temelli olduğu aşikâr olan Fransızlar, 1920 yılının ilk günlerinde bölgeden zahire sevk etmeye devam etti. Bu çerçevede mütarekenin ilk ayında İstanbul'da İtilaf İşgal Kuvvetleri Komutan Yardımcısı

⁴⁴ Fransızların Mersin yoluyla zahireyi ihraç etmemeyi hükümete taahhüt etmesidir.

⁴⁵ Bekletilen zahireler 50-60 vagon dan oluşmaktadır. *BOA*, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı (DH. SFR.), 656/15.

⁴⁶ *ATASE*, İSH-7, 327/69; *ATASE*, İSH-7, 368/192; Adana Valisi Cemal Bey, gelişmeleri ve düşüncelerini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Burada belirtildiğine göre Ulukışla'da tutulan trende dokuz vagon zahire bulunmaktadır. Cemal Bey, nezaretten benzeri olayların yaşanmaması için izin istemiştir. Ayrıca Ereğli'den sevk edilecek zahireye de müsaade edilmesini istemiştir. Cemal Bey'e göre gerek Adana çevresinde zahire yokluğu nedeniyle ekmeğin dahi fiyatının yükselmesi gerekse Konya, Karaman ve Ereğli civarındaki zahirenin yağmur nedeniyle çürümeye yüz tutması buralardaki zahirenin ihracını gerekli kılmaktadır. *BOA*, DH.İ.U.M, 20-8/2-13.

⁴⁷ *ATASE*, İSH-7, 326/218; *ATASE*, İSH-5, 204/185.

iken ilerleyen günlerde görev yeri Beyrut olan General Brunoust, Suriye ve Adana'daki Fransız birliklerinin zahire ihtiyacını karşılamak için harekete geçti. Bunun için Karaman tüccarlarından Ata Bey⁴⁸ ile ortağı eski Adana telgrafçılarından Kürd Fahri'yi 150 vagon zahirenin sevki için Karaman'a gönderdi.⁴⁹ Anlaşılan burada mevzubahis olan sözleşmeye göre ikinci grupta sevk edilmesi gereken zahiredir. Birinci grup ise Sabit Efendi öncülüğünde yapılan ve Adana'ya Fransız askerî birlikleri sayesinde ulaştırılan zahire olmalıdır.

Karaman'dan milyonlarca kilo buğdayın Adana ve Suriye'ye sevk edileceği bilgisi Ankara'da bulunan 20. Kolordu'ya da ulaşmıştır. Bunun üzerine 20. Kolordu, bölgeden sorumlu 12. Kolordu'yu uyarılmış ve şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Zahire Türkiye aleyhine faaliyetler yürüten bir orduya gönderildiği için büyük sakıncalar doğuracaktır. İşgal sahasına yakın olması nedeniyle zahirenin Ulukışla'da tutulması uygun olmayacaktır. Bunun için yapılması gereken müdahalenin, bölgeye yönlendirilen Karaman Kuvâ-yı Milliyesi'nin zahireyi sattırmaması şeklinde olması daha uygundur."⁵⁰ Bunun dışında henüz durum sakinleşmemiş ve kendi ahalimizin ileride sıkıntı çekeceği muhtemel iken Fransızların muharip unsurlarının üzerimize çekilmesi gerek Suriye gerekse kuzeydeki çıkarlarımıza zarar verecektir.⁵¹ 20. Kolordu'nun görüşlerine bakılırsa Ankara Fransızlarla yeniden bir çatışmaya girmek istememektedir. Zahirenin Anadolu dışına çıkarılmasını engellemek için Kuvâ-yı Milliye'nin araç olarak kullanılması dikkat çekicidir. Bu, henüz düzenli orduların kurulmadığı ve mevcut kolorduların da Harbiye Nezareti'ne bağlı olduğu düşünüldüğünde, zaman kazanma düşüncesidir. Ayrıca mevcut askerî birliklere zarar verilmek istenmemektedir.

Aralık 1919'da 41. Fırka'nın Ulukışla'da oluşturduğu buhran, en azından resmî makamlar nezdinde böylece çözüme kavuşmuştur. Fakat 20. Kolordu'nun isteği paralelinde bir gelişme Ocak 1920'de Karaman'da yaşanmıştır. Konya Valisi Suphi Bey'in 4 Ocak 1920'de Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği şifreye bakılırsa Karaman Kuvâ-yı Milliyesi Mersin'e sevk edilecek zahireyi yasaklamak suretiyle zahirenin sevkine engel olmuştur.⁵² Engellenen zahirenin Ata Bey ile ortağına ait olması muhtemeldir. Nitekim benzer faaliyetler Karaman ile sınırlı değildir. Ereğli ve çevresinde Ocak ayının sonunda benzeri faaliyetler Dâhiliye Nezareti'ne rapor edilmiştir. Buraların Niğde'de bulunan 11. Fırka'nın kontrol sahasında bulunması ve fırkaya mensup askerler tarafından engellenmesi dikkate alındığında fırka komutanı kararlılığından hiçbir şey kaybetmemiştir. Fırka komutanı zahirenin sevk edilmemesi için istasyonlara birer zabıt ile ikişer asker dahi görevlendirmiştir. Dâhiliye Nezareti benzeri faaliyetlere bir an önce engel olunması için emir verilmesini ve çürümeye yüz tutan zahirenin bir an önce devlet

⁴⁸ İstihbarat bilgilerine bakılırsa Ata Bey, aynı zamanda İngiliz ve Fransızlar adına casusluk yapmaktadır. *ATASE*, İSH-13, 931/62.

⁴⁹ *ATASE*, İSH-7, 327/78.

⁵⁰ *ATASE*, İSH-7, 327/87.

⁵¹ *ATASE*, İSH-2, 62/65; *ATASE*, İSH-5, 202/142.

⁵² *BOA*, DH. SFR., 656/31.

sınırları içerisinde olan Adana'ya sevk edilmesini istemiştir.⁵³ Şubat ayına gelindiğinde Ereğli çevresinde sorunlar çözülememiştir. Çünkü askerî makamlar zahirenin Adana'ya değil Mersin'e gönderildiğinden emindir. Yani zahire Adana'daki vatandaşların hizmeti için değil ihracat için sevk edilmektedir. Ayrıca ahaliden toplanan zahirenin bedelleri satıldıktan sonra ödenmek üzere dolayısıyla teminatsız olarak toplanmaktadır. Bu durumun askerî unsurların elini güçlendirdiğini düşünen Vali Suphi Bey, hem tüccarların haksız kazanç sağlamalarının önüne geçmek hem de oluşan sorunların çözümü için zahirelerin teminatsız şekilde Adana ve İstanbul'a gönderilmemesini talep etmiştir.⁵⁴

Şubat 1920'de Konya istasyonunda toplanan zahire, askerî birliklerin ve Kuvâ-yı Milliye'nin bütün engellemelerine karşın Adana'daki Fransız askerlerinin iâşesi için eksiksiz sevk edilmiştir. Karaman'da ise daha sevk edilmeyi bekleyen yaklaşık yüz vagon zahire bulunmaktadır. Valilik, bunların da on beşinin sevkine başlanabileceğiyle ilgili Konya'daki Fransız temsilciliğine bilgi vermiştir.⁵⁵ Neticede kara ve demiryollarıyla Anadolu ve Karaman'dan gelecek zahire ve hayvanların transit nakliyatı sırasında Pozantı'da yapılacak teftiş ve yüzde bir vergi alınması, 18 Şubat 1920 tarihli kararnameyle belirli bir usule bağlanmıştır: "20 Şubat'tan itibaren demiryolu ve karayoluyla Anadolu ve Karaman'dan hayvan ve zahirenin transit şekilde nakline Pozantı'da müsaade edilmiştir. Bu hususta nezaret etmek ve istatistik tutmak üzere Pozantı, Adana ve Tarsus'ta daireler oluşturulmuştur. Karayoluyla transit gönderilecek zahireler ve hayvanlar Pozantı teftiş dairesince görülerek usulünce beyannameler düzenlenecek ve yüzde bir muayene vergisi ile hayvanlar damgalanacaktır. Pozantı yoluyla karayolundan geçen zahire ve hayvanlara gidecekleri yere kadar bir gümrük memuru refakat edecektir. Demiryoluyla geçecekler de aynı şekilde Pozantı kontrol dairesi tarafından görülerek hayvanlar damgalanacak ve düzenlenen beyannameleri arabanın vagonlarına bağlanacak ve vagonlar mühürlenecektir... Bunların yanında kararnameye uymayanlar cezalandırılacaktır, ayrıca askerî ve mülki görevliler bu kararnamenin hükümlerini uygulamakla görevlidir."⁵⁶

4. Mandason-Arıkören Tren Faciası

Mütareke döneminin getirdiği olağanüstü şartlar içerisinde birçok trajedi yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti için işgallerle oluşan haksızlık ve hukuksuzlukların yanında iâşe, ulaşım ve sosyal alanda yaşanan ve unutulmaması gereken olaylar vuku bulmuştur. Mütareke günlerinde Karaman kazası içerisinde bulunan Mandason-Arıkören arasında meydana gelen tren faciası bu olaylardan birisidir. Olay, 23 vagonun müteşekkil ve 1669 numaralı bir yük ve yolcu treninin 21-22 Şubat

⁵³ BOA, DH.İ.UM, 20-8/2-71; Fırka komutanının engellemesi Maliye Nezareti'nin de gündemine gelmiştir. Nezaret, bölgeye gönderdiği bir müfettişin raporunu dayanak göstererek Harbiye Nezareti'ne engellemeler nedeniyle ahali ve tüccarların zarar ettiklerini ve fırkaya bağlı askerî birliklerin faaliyetlerinin önlenmesini istemiştir. Harbiye Nezareti de yeniden 12. Kolordu'ya emir vermiştir. ATASE, İSH-2, 52/6.

⁵⁴ BOA, DH.İ.UM, 20-8/2-88.

⁵⁵ BOA, DH.İ.UM, 20-9/2-18.

⁵⁶ BOA, DH.İ.UM, 20-9/2-23.

1919 günü Ereğli'den Konya'ya hareket hâlindeyken gece saat üçte benzinin tutuşması ve akabinde askerî mühimmata ateş temasıyla meydana gelen patlamayla olmuştur. Patlama trenin ön kısmına yakın vagonların birinde gerçekleşmiştir. Patlamanın olduğu kısımdan tren ikiye bölünmüştür. Öyle ki patlamanın şiddetiyle yük ve yolcu vagonları lokomotif ile birbirinden ayrılmış ve demiryolu hattında da büyük hasar oluşmuştu. Lokomotif belgelerinde ifade edildiği şekliyle adeta "kaçarak kurtulmuş" ve Konya yönüne doğru hareket etmişti. Treninin orta kısmındaki 14 vagon ağır hasar alarak devrilmiş ve birbiri üzerine yığılmıştı. Arka kısımda bulunan yedi-sekiz vagon ise güçlükle Karaman'a doğru çekilerek kurtarılabilmişti. İlk anda 43 kişinin öldüğü belirlenmiş ve 52 ağır yaralı da imdat treniyle Konya'ya sevk edilmişti.⁵⁷

Trende önemli miktarda yolcu olduğu gibi özellikle askerî mühimmat ve teçhizat ile kıymeti yaklaşık 3 milyon 32 bin 400 kuruş değere sahip çeşitli posta malzemeleri bulunmaktaydı. Asıl önemlisi trende mühim miktarda asker ve sivil vatandaş vardı. 14 vagonun tahrip olması neticesinde olayı trajik hâle getiren ise kazada asker ve sivil 51 kişinin ölmesi, 70 kişinin çeşitli şekilde yanarak veya faklı nedenlerle yaralanması ve 50'den fazla kişinin ise kayıp olması veya tamamen yanmasıdır.⁵⁸ Kaza hakkında 41. Fırka'nın soruşturmasıyla ortaya çıkan bu verilere bakıldığında olayı bir facia olarak nitelemek yerinde olur.

Kazada ilginç olan nokta ise posta, yolcu ve askerî mühimmat taşıyan vagonların neden bir arada olduğu veya bir lokomotifle bağlandığıydı. Çünkü askerî malzeme taşıyan trenler hızlı, yolcu ve posta trenleri ise daha yavaş hareket etmeliydi. Bu nedenle sivil ve askerî unsurları taşıyan vagonlar ile posta vagonları daha çok yavaş hareket eden karma veya yük trenlerine bağlanıyordu. En önemlisi de böyle bir uygulamanın riskleri nedeniyle tercih edilmediği idi. Bu sorular özellikle Anadolu Demiryolları Askerî Komiseri ile Posta, Telgraf ve Telefon Nazırlığı⁵⁹ için merak konusuydu ve ilgili kurumlardan bunun bir zorunluluk olup olmadığına cevabı beklenmekteydi.⁶⁰

Kazanın yaşandığı demiryolu hattının kontrolü, mütareke hükümleri gereği İtilaf devletlerine bırakılmıştı. Bu bakımdan kaza ile ilgili ilk değerlendirmelerde trenin İtilaf devletleri tarafından sevk edildiği düşünülürdü. Hatta sevk edilen cephanenin Osmanlı Devleti'ne ait olmadığı dahi ileri sürüldü. Fakat askerî mühimmat üzerindeki sır bir müddet sonra ortadan kalktı. Gerçekten yük, posta, yolcu ve askerî malzeme unsurlarının bir araya getirilmesi tahmin edildiği gibi olağanüstü şartlarda oluşmuştu. Zira Çiftehan'ın Fransızlar tarafından 3 Şubat'ta işgali üzerine buradaki cephane ve askerî malzemeler 12. Kolordu'nun bilgisi dâhilinde iç kesimlere nakledilmek istenmişti.⁶¹

⁵⁷ ATASE, İSH-1, 75/91; ATASE, İSH-2, 55/46.

⁵⁸ ATASE, İSH-7, 351/179.

⁵⁹ Nisan 1919'dan itibaren nazırlık genel müdürlük oldu.

⁶⁰ ATASE, İSH-2, 55/46.

⁶¹ ATASE, İSH-2, 55/46.

Esasında facianın kaynağı güneyde Fransızların işgal sahasını genişletmesiyle ilgiliydi. Bu doğrultuda Fransızlar, ilk olarak 1 Şubat 1919'a kadar müsaade edilmesine rağmen 27 Aralık 1918'de Pozanti'yı işgal etti. Bu sayede İç Anadolu ile İstanbul-Adana demiryolu ulaşımını kontrol altına almak ve Kilikya'daki egemenliğini pekiştirmek istiyorlardı.⁶² Bundan sonra Pozanti'dan altı kilometre uzaklıkta ve Konya Vilayeti'ne bağlı Çiftehan'ı işgal ederek mütareke hükümlerine aykırı bir şekilde işgal sahasını genişlettiler. Genişleme bir bakıma buraya yakın bir konumda bulunan Ulukışla'nın da tehdit altına girmesi demektir. Bunun için Ulukışla'daki askerî araç-gereç ve mühimmatın Konya, Niğde, Karaman ve Afyon depolarına taşınmasını gerekiyordu.⁶³ Bu şartlar içerisinde, belki de dikkat çekmemesi için yolcu ve posta vagonlarına askerî malzeme ve mühimmat eklenmişti. Kazayla ilgili ortaya çıkan soruların cevabı ise olağanüstü şartlarda ve gizlice bu askerî unsurların taşınması kararı ve bunun uygulanmasından başka bir şey değildi.

Kazada vefat eden ve yaralananlara bakıldığında kadın ve erkek sivillerin yanında önemli miktarda askerî personel de bulunmaktadır.⁶⁴ 100'den fazla vefat ve 70 yaralının olması olayın büyüklüğünün göstergesidir. Mütareke döneminde yaşanan kargaşa ortamının getirdiği olumsuzluklardan birisi olarak değerlendirilmesi gereken bu olay, kazanın oluşumunda askerî ve sivil unsurlara sahip vagonları bir araya getirmenin ne gibi büyük olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığını göstermesi bakımından önemlidir.

5. Karaman'da İşgallere Karşı Tepkiler ve Millî Teşkilatlanma

Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan millî cemiyetlerin ortak amacı, azınlıklar ve işgalci devletlerin Anadolu'da yaptığı haksızlıklara karşı millî hakların korunmasıydı.⁶⁵ Bu düşünce doğrultusunda mütareke sonrasında özellikle Ermeni ve Rum azınlıkların taşkınlık yaptığı vilayetlerle işgale uğrayan ve uğrama ihtimali bulunan vilayetlerde millî hareketler başladı ve kısa sürede gelişti. Bir başka ifadeyle İstanbul Hükümetlerinin mütarekenin haksız ve hukuksuz uygulamalarına sessiz kalması üzerine Türk milleti Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-ı Hukuk, Redd-i İlhak gibi cemiyetlerle siyasi, Kuvâ-yı Milliye ile de askerî teşekküllerle mücadeleye başladı. Mütarekeden hemen sonra Anadolu'da birçok vilayette bu siyasi ve askerî yapıların hızla teşkilatlandığı görülürken Konya Vilayeti'nde ise Sivas Kongresi sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla teşkilatlanma meydana geldi. Bu durumun oluşmasında iki hususun dikkate alınması gerekir. Birincisi 1919 yılında millî faaliyetlere karşı Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin bütün politikalarını harfiyen uygulayan Cemal Paşa'nın iki dönem Konya Valisi olması, ikincisi ise azınlık ve işgal faaliyetlerinin bu vilayet sınırları içerisinde somut bir şekilde görülmemiş olmasıdır. Vilayet ve çevresinde özellikle 12. Kolordu ve Karaman'da bulunan 41. Tümen'in yönlendirmesiyle Anadolu'daki millî duygu ve hareketlere destek verilmiştir.

⁶² Kâmil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 314.

⁶³ Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 64.

⁶⁴ BOA, DH.İ.UM, 19/1.

⁶⁵ Tevfik Bıyıkhoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 2000, s. 26.

Karaman aslında Millî Mücadele'nin ilk günlerinde mütareke sonrası gelişmeleri yakinen takip etmekte ve işgalleri kaygıyla izlemekteydi. Bu bakımdan Anadolu'nun birçok yerleşim yerinde olduğu gibi İzmir'in Yunanlar tarafından 15 Mayıs 1919'da işgali üzüntüyle karşılandı. Oluşan tepkiler hem kazada fiilen hem de hükümet nezdinde 16 Mayıs ve 18 Mayıs'ta telgraf yoluyla protesto edildi. Bu işgal Karamanlılar için Wilson Prensiplerinin açıkça bozulması anlamı taşımaktaydı. Ayrıca çoğunluğu Müslüman olan memleketin Osmanlı egemenliğinde kalması istekleriydi ve işgallerin devam etmesi hâlinde Millî Mücadele'ye desteklerinin tam olacağını net bir şekilde ortaya koydular: "Biz Karaman kazası ahali bu suretle cebren yapılacak istilaları kanımızın son damlasına kadar men etmeye karar verdik. Hak ve adalet uygulanmaz ise barış ayakta tutulamaz."⁶⁶ Bir taraftan işgallere karşı mücadeleyi savunurken diğer taraftan da İstanbul Hükümeti'ni önlem almakta acele etmesi konusunda uyardılar. Belediye Reisi Ahmet, Cemiyeti İslâmiye Reisi Mehmet Vasfi, ulemadan Asım ile eşraftan Mehmet, Mehmet Sabri, Hilmi, Yakup ve Sabri Beyler imzalı telgraf, gerek hükümeti göreve çağırması gerekse başlayacak olan Millî Mücadele'de safını açıkça belli etmesi bakımından mühimdir. İşgalden duyulan rahatsızlık Karaman ile de sınırlı kalmamıştır. Günümüzde Karaman'ın kazası olan Ermenek de 21 Mayıs'ta telgrafla sesini İstanbul'a duyurmuştur. Burada da çoğunluğu Türk ve Müslüman olan İzmir'in işgalinin hukuksuzluğu ve kabul edilemez olduğu açıkça vurgulanmıştır.⁶⁷

Mustafa Kemal Paşa, Konya'da millî teşkilatların kurulması gerektiği düşüncesindeydi. Bu nedenle Birinci Bozkır İsyanı'nı bastırmak için şehirde bulunan Refet Bey'e bu düşüncesini ilettili ve Refet Bey'in öncülüğünde şehirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 8 Ekim 1919'da kuruldu. Bu gelişme aynı zamanda vilayetin kazası olan Karaman'ın da millî teşkilatlanmaya katılması anlamına geliyordu.⁶⁸ Bu durumu 12. Kolordu, 22 Ekim 1919 günü bölgeden gönderdiği raporda "Karaman Harekât-ı Milliye'ye iştirak etti" şeklinde bildirdi.⁶⁹ Dolayısıyla Konya'dan hemen sonraki günlerde millî harekete katılan Karaman, artık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvâ-yı Milliye aracılığıyla Millî Mücadele'nin bütün kararlarına hem katılacak hem de bu kararları bölgede

⁶⁶ Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto- İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007, s. 202-203; Hamdi Atamer, "Millî Direnme", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7 (Nisan 1968), s. 20-21.

⁶⁷ Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 201.

⁶⁸ Mehmet Önder, *Millî Mücadele'de Konya, Delibaş Hadisesi*, Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1953, s. 64. Aslında Karaman'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti daha önceki günlerde kurulmuştu. Fakat Vali Cemal Paşa'nın adamlarının sıkı takibi sonucunda Karaman Müftüsü Hadizâde Mustafa Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti evraklarını alarak Mut'a kaçmak zorunda kalmıştı. Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 104.

⁶⁹ ATASE, İSH-5, 196/236.

uygulayacaktı. Kurulan Karaman Kuvâ-yı Milliye⁷⁰ teşkilatını, başlangıçta Arif (Baysal) Bey, daha sonra ise Mersin Kuvâ-yı Milliye Reisi Emin Arslan Bey ile faal olarak birlikte hareket eden Fethi Bey yönetmekteydi.⁷¹

Karaman'da millî teşkilatlanma arşiv belgelerinde böyle görülmekle birlikte, daha önceki tarihlerde özellikle Silifke ve Mersin'de Fransızlara karşı yürütülen millî hareketlere Karaman'daki askerî birliklerden önemli miktarda askerî destek sağlanıyordu. Bu kapsamda Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvâ-yı Milliyesi aracılığıyla 139. Alay önemli miktarda destek oldu. Bu destek, 5 Aralık 1919'da develerle nakledilen iki yüz Rus yapımı tüfek ve yirmi bir sandıkta otuz bin adet cephaneden oluşuyordu.⁷² Karaman'dan gelen silahlar makbuz karşılığında gönüllülere dağıtılmıştı.⁷³

6. Bozkır ve Delibaş İsyanlarının Karaman'a Etkileri

Millî Mücadele yıllarında vilayet merkezi olan Konya'da yaşanan askerî ve siyasi gelişmeler doğal olarak kazası Karaman'a da yansdı. Bu gelişmelerden ikisi 26 Eylül 1919 ve 20 Ekim 1920'de gerçekleşen birinci ve ikinci Bozkır İsyanlarıydı.⁷⁴ Konya Valisi Cemal Bey'in şehri terk etmesiyle Bozkır'da başlayan ve kısa sürede etkisi hissedilen bu isyanlar, doğrudan Kuvâ-yı Milliye'yi hedef aldı. Sivas Kongresi'nden sonra gerçekleşen bu isyanlar Kuvâ-yı Milliye birlikleri tarafından kısa sürede bastırıldı. İsyanın etkileri Karaman'da da hissedildi. Özellikle ikinci isyanın çıktığı günlerde 12. Kolordu, millî emellere aykırı bir durumun olmaması ve bunu destekleyenlerin etkisiz hâle getirilmesi için Karaman ve Ereğli'deki muvazzaf ve millî birliklerin hazır olmasını istedi. Nitekim 12. Kolordu, 29 Ekim'de isyancıların Karaman'a yaklaştığı istihbaratını aldı. Akabinde Karaman'la haberleşmeden sonra kazada asayişin kontrol altında olduğu bilgisi verildi. Bunun üzerine kolordu, kazadaki millî kuvvetlerin silahlandırılmasını ve her an toplanarak ayaklanma bölgesine sevk edilecek şekilde hazırlıklı olunmasını istedi.⁷⁵

⁷⁰ Karaman'da oluşturulan millî teşekküllerin zaman zaman çevrede olumsuz hareketleri de söz konusu olmuştur. Örneğin Karaman'da Fevzi Bey idaresindeki Kuvâ-yı Milliye müfrezesine mensup bazı kişilerin Mut'ta birtakım keyfi uygulamalar yaptığı Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 20 Temmuz 1920 günlü kararlarına yansımıştır. Bkz. Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 17,70.

⁷¹ ATASE, İSH-12, 835/120.

⁷² Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 17,70.

⁷³ Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, s. 315.

⁷⁴ Bozkır isyanları hakkında detaylı bilgi için bkz. Çağatay Benhür ve Erol Yüksel, "Dava Vekili Refik (Koraltan) Bey'in Bozkır İsyanına Bakışı", *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır* (06-08 Mayıs 2016), Bildiri Kitabı, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016, s. 541-554.

⁷⁵ ATASE, İSH-8, 413/3; İkinci Bozkır İsyanı'nın yaşandığı bu günlerde isyanı bastırmak için Çumra'da toplanan birliklere katılmak için Karaman'da bulunan 139. Alay'dan Yüzbaşı Musa Bey komutasında 30 kişilik bir müfreze oluşturuldu. Müfreze Karaman'dan hareket ettikten sonra geceyi, günümüzde Kâzımkarabekir kazası idari taksimatından bulunan Kızılkuyu'da geçirmeye karar verdi. 28/29 Ekim 1919 gecesi hiçbir emniyet tedbiri almayan müfrezenin erleri camide, subayları ise köy odasında istirahat hâlindeydi. Sabaha karşı kalabalık bir köylü grup, istirahat hâlindeki asker ve subayları direnmelerine rağmen esir ettiler. Köylüler, müfrezenin atlarından bir kısmı ile askerlerin para ve şahsî eşyalarına el koydu ve Bozkır İsyanı liderlerinin imzasını taşıyan bir idam emri dahi okudular. Fakat gerek akliselim ve yurtsever köylülerin araya girmesi gerekse bölgeye millî kuvvetlerin yaklaşmakta olduğu haberi üzerine askerler kaçıp kurtulabildi. Kızılkuyu Olayı adı verilen bu olay, Mütareke döneminde hem askerî unsurlardaki düzensizliği hem de ahali arasında bulunan eşkıyalık faaliyetlerine

Karaman'a isyanın sıçrama ihtimali, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'yı da endişelendirdi. Endişesinin nedeni isyanı bastırmak için birliklerin Akşehir'den yeni hareket etmesiydi. Bu durumda isyan, Karaman tarafına yayılmaya müsaitti. Mustafa Kemal Paşa, isyanın bittiği günlerde Temsil Heyeti adına 5 Kasım'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'e kararlı ve açık bir şekilde isteğini telgrafla ilettili. Burada öncelikle vilayetin tembellik ve becerisizlik nedeniyle Karaman'da da bir isyan ateşinin parlamak üzere olduğu bilgisini aldığı, memleketin asayişinin korunmasının millet için ne kadar önemli olduğunu açıkça gördüğünü ve vilayetin bu teşebbüslerden ne kadar çok etkilendiğini belirtti. Telgrafın devamında yapılması gerekenleri şöyle sıraladı: Mülki ve askerî idarenin el ele vererek hain eski vali Cemal Bey ile arkadaşları Zeynelabidin ve biraderi Ziya gibi fitnecilerin ektiği fesat tohumlarının kökten imha edilmesi, asayişin tamamen sağlanması, birlik beraberliğin oluşturulması ve insanların vatanseverliğe yönlendirilmesi.⁷⁶

Konya'da ortaya çıkarak Karaman'ı etkileyen bir diğer gelişme ise Delibaş İsyanı veya hadisesidir. Ayaklanma Delibaş ve adamlarının 2 Ekim 1920'de Çumra'yı basmasıyla ciddiyet kazandı. Ardından Delibaş yaklaşık 500 adamıyla Konya üzerine harekete geçti. Dönemin valisi Haydar Bey'in gerekli önlemleri almada yetersiz kalması üzerine Konya, 4 Ekim'de Delibaş Mehmet tarafından işgal edildi. Olayın duyulması üzerine kısa süre içerisinde Afyon'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in gönderdiği birlikler ile Ankara'dan gelen Albay Refet (Bele) Bey'in birlikleri 6 Ekim'de Konya'da asayiş sağladı. Bu aşamadan sonra isyancılar, Konya'nın doğusuna çekildi. Fakat Konya'yı işgalden kurtaran Refet Bey'in Genelkurmay'a verdiği rapora göre Karaman'ın da içinde olduğu Iğın, Beyşehir, Karapınar ve Koçhisar gibi bölgeler ile Konya'nın haberleşmesi kesilmişti. Bu gelişmeler olurken Karaman'da da askerî bir hareketlilik söz konusuydu.⁷⁷ Çünkü daha isyanın başında Karaman, Iğın ve Akşehir'de asker kaçakların toplanarak tavrı aldıkları bilinmekteydi.⁷⁸

İsyancılar Konya'dan geri çekildikten sonra da, Karaman'ın batısında Pınarbaşı köyü ile demir yolu üzerinde bulunan Arıkören ve Çumra Ovası'nda yaklaşık 500 kişiyle Karaman'ı tehdit etmekteydi. Bu şartlar altında Adana'dan Karaman'a askerî kuvvet gönderilecekti.⁷⁹ Zira Karaman'da bulunan 41. Tümen, Haziran 1920'de Adana cephesinde görev yapması için Pozantı'ya gönderilmişti. Yine bu tümene bağlı bulunan 131. Alay Akşehir'e, 139. Alay ise Pozantı'ya nakledilmişti.⁸⁰ Bu bakımdan Karaman'da yeterli askerî birliğin bulunmaması nedeniyle müfrezelerin 41. Tümen emrinde toplanması planlandı. Böylesine bir tehdit karşısında Karaman'ın savunması için görevlendirilen ve Adana cephesinde bulunan 41. Tümen bünyesinde iki tabur piyade, 120 kişilik Ali Bey Kuvâ-yı Milliye kuvveti ve 70 jandarma eri seçildi. Genelkurmayın

örnek oluşturması bakımından önemlidir. *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974, s. 57-58.

⁷⁶ ATASE, İSH-7, 352/50.

⁷⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 192.

⁷⁸ ATASE, İSH-11, 683/82.

⁷⁹ ATASE, İSH-10, 625/167.

⁸⁰ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 4, s. 173.

emriyle oluşturulan bu kuvvetler, Karaman'da toplandıktan sonra Albay Refet Bey'in emrine girecekti. Birlikler araç yokluğu ve hazırlıkların hızlıca tamamlanamaması nedeniyle küçük gruplar hâlinde Karaman'a sevk edildi. İlk önce top ve makineli tüfekle takviye edilen ve 436 askerden oluşan 16. Piyade Alayı'nın 1. Taburu 6 Ekim günü sabah saatlerinde Karaman'a geldi. Tabur komutanının ailesi Karaman'da ikamet etmekteydi. Bunun için trenden inen askerlere herhangi bir güvenlik önlemi aldirmeden hemen şehir merkezine gitti. Bu sırada istasyonda pusu kuran ve tedbirsizliği gören asiler, istasyona dağılan ve istirahat etmeye başlayan tabura saldırdı. Tabur 10 kadar kayıp verdikten sonra hemen toparlandı ve şehir merkezinde ailesinin yanında bulunan tabur komutanını dahi beklemeden Karaman'ın kuzeydoğusunda bulunan Sudurağı istasyonuna çekilmek zorunda kaldı.⁸¹

41. Tümen'in birlikleri için Karaman'da isyancıların kurduğu pusu beklenmeyen bir durumdu. Fakat Karaman ve istasyonu, 5 Ekim'de Pınarbaşı'nda toplanan asiler tarafından işgal edilmişti. Aslında Karaman Kaymakamı Hayri Bey yaklaşan tehlike karşısında birtakım önlemler almıştı. Bu kapsamda önce Dâhiliye Vekâleti'ne durumu bildirmiş, Adana ve Silifke'den yardım istemiş ve şehirde bulunan az sayıdaki asker ve gönüllülerle savunma tedbirleri almıştı. Ancak bu savunma tedbirlerine rağmen asiler 5 Ekim'de Karaman'a girmişlerdi. Asiler önce hükümet konağını işgal etmiş ve buradaki silahlara el koymuşlar, daha sonra Askerlik Şubesini basarak buradaki silahları ele geçirmiş ve kaza merkezinden kendilerine katılan bazı kişilerle birlikte hapishanedeki mahkûmları serbest bırakmışlardı.⁸²

Karaman'ın asilerin eline geçmesinde hiç şüphesiz en büyük faktör Karaman'da bulunan 139. Alay'ın Haziran 1920'de Mersin taarruzu için Tarsus'a gönderilmesi idi.⁸³ Kazada gelişmeler endişe verici boyuta ulaştınca şehirdeki Kuvâ-yı Milliye reislerinden Konya mebusu Arif Bey, asilerin elinden kaçarak Mut'a sığınmıştı. Karaman'ı işgal eden asilerin lideri Kerküklü Yusuf Kenan, Mut'a çektiği telgrafta, "On bin kişiyle Mut'a geliyorum." diyerek Mut'u da tehdit etmişti.⁸⁴ Asiler, Karaman'da Millî Mücadele taraftarı kişilere karşı birtakım olumsuz faaliyetler yürütmüş ve kaza yönetimine el koymak maksadıyla devleti temsil eden müesseselere atamalar yapmışlardır.

Karaman'da bu olaylar yaşanırken Konya'da bulunan Refet Bey de 7 Ekim'de Genelkurmay'a gönderdiği telgrafta Karaman'ın asiler tarafından işgal edildiğini ve isyancılara karşı hızlı hareket edilmediği takdirde isyanın Niğde'ye kadar genişleyebileceğini belirterek Konya'dan sonra hareket yönünün Karaman olacağını bildirdi. Yine aynı telgrafa göre tehdit Karaman ile sınırlı değildi ve neredeyse bütün Konya ve özellikle Isparta Sancağı'nın Konya'ya yakın yerleri isyan hâlindeydi.⁸⁵

⁸¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 196.

⁸² *ATASE*, İSH-12, 804/108.

⁸³ *ATASE*, İSH-13, 861/91; *ATASE*, İSH-13, 861/102; *ATASE*, İSH-13, 861/121.

⁸⁴ Kemal Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001, s. 115.

⁸⁵ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 192-193.

Öte yandan Karaman istasyonunda isyancıların pusu faaliyetinin gerçekleştiği gün Adana cephesi komutanı Selahattin Adil Bey, Genelkurmay'a gönderdiği raporda Karaman'ın asilerin eline geçme ihtimalinin yüksek olduğunu ve bu kanaatinin sebebinin de 5 Ekim'de Karaman'a gönderilen müfrezeden haber alınamaması olduğunu bildirdi. Bu bakımdan yeni gönderilen birliklerden Karaman'a hâkim tepelerin tutulmasını ve dikkatli davranılmasını istedi.⁸⁶

Karaman'da ise asilerin ani baskınına uğrayan tabur oldukça hırpalanmış, hatta tabur komutanı Karaman'da kalmıştı. Bu nedenle tabur, Adana cephesinden gelecek yeni birlikleri beklemeye başladı. Yeni gelenlerle Ayrancı'da toplanan birlikler, birkaç gün burada bekledikten sonra ancak 8 Ekim'de sıkı emniyet tedbirleriyle Karaman'a doğru hareket etti. Yolda asilerin demiryoluna yaptığı tahribatı tamir ederek Karaman'a geldiğinde, asilerin bahçeler içerisinde mevzilendiği bilgisini aldı. Bunun üzerine harekete geçen birlikler, üç saatlik bir çatışma neticesinde asilerin önemli miktarda kayıp vererek kazadan çıkmalarını sağladı. Düzenli birlikler ile Kuvâ-yı Milliyecilerden oluşan bu askerî kuvvetler, asileri dağıttıktan sonra Karaman'a girerek ilçe kaymakamı ve müdafaa-i hukuk üyelerini kurtardılar. Bunun yanında isyana katılanların bir kısmı kaçamadı ve tutuklanarak hapsedildi. Yapılan tahkikatta Karaman köylerinde başlayan ayaklanmanın kaza merkezinden de destek bulunduğu görüldü.⁸⁷

41. Tümen'e bağlı birliklerin asiler üzerine harekâta başladığı gün Refet Bey de Konya'dan Karaman'a doğru hareket etti. Arşiv belgelerinde iki farklı yönden gelen birliklerin asilere karşı birlikte hareket edip etmedikleri hakkında bilgiye ulaşılamadı. Fakat birbirleriyle iletişim hâlinde oldukları kesindir. Neticede 9 Ekim'de Karaman'a gelen Refet Bey'in Karaman çevresindeki asilere karşı başlattığı geniş çaplı harekât sonuç verdi ve isyancılar Bozkır istikametine kaçmak zorunda kaldı.⁸⁸ Refet Bey'in 10 Ekim'de Genelkurmay'a yazdığı telgrafta "Karaman'dan çekilen asilerin önemli kısmının Pınarbaşı ve Kasaba mevkilerine ve bir kısmının da Karadağ Emirler istikametine çekilmekte oldukları" belirtilmekteydi.⁸⁹ İşgalden sonra Karaman'a taburlar yerleştirildi. Bu taburların hareket tarzları ve yapacakları işler, Albay Refet (Bele) Bey tarafından düzenlendi. Bu birliklerin başlıca görevi Karaman ve çevresinin asilerden temizlenmesi oldu. Yakalanan asilerin cezalandırılması için Divan-ı Harp Mahkemesi kuruldu. Yargılamalarda tamamı Karaman ve civar köy yerleşimlerinden olan onlarca kişiye çeşitli cezalar verildi. Ceza alanların bir kısmı Doğu cephesine gönderildi, kürek cezası alanlar ise cezalarını çekmek için Diyarbakır ve Erzurum'a sevk edildi.

Askerî belgelere göre Karaman ve diğer kazalardaki isyan, işgalciler tarafından kendilerine karşı direnen millî hareketlere engel olunması için planlanmıştı. Öyle ki Fransızlar, 6 Ekim 1920'de casusluk için oluşturdukları bir heyeti Karaman ve Silifke'ye

⁸⁶ ATASE, İSH-10, 583/4.

⁸⁷ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 196-197.

⁸⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 193.

⁸⁹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 194; ATASE, İSH-11, 683/151.

gönderme kararı almıştı.⁹⁰ Bu durum mütareke ortamında casusların faaliyetlerinde önemli oranda başarı sağladıklarını göstermektedir. Ancak bu başarıyla sağlanan ayaklanmalar, millî faaliyetlerde bulunan mahalli güçler tarafından kısa sürede bastırıldı. Bu ise Millî Mücadele'yi yönetenlerin yerinde ve zamanında aldıkları önlemlerle ilişkiliydi.

Karaman'da işgali çok kısa süren ve kazadan kaçmak zorunda kalan isyancılar Konya'nın Bozkır, Seydişehir ve Akseki gibi kazalarındaki isyancılara katılarak buralara önemli miktarda zarar verdi. Neticede 1920 yılının Ekim ayında başlayan bu isyan, Kasım ortalarına kadar Konya, Isparta vilayetleri ile Akşehir, Bozkır, Ermenek, Yalvaç, Şarkikaraağaç, Eğridir, Beyşehir, Manavgat, Akseki, Alanya ve Karaman'ı içine alan çok geniş bir sahada etkili oldu.⁹¹ Karaman'da Mondros sonrası yerleştirilen 41. Tümen'in Adana cephesine ve ayrıca mevcut kalan birliklerden bir kısmının da isyanın Konya'da görüldüğü sırada buraya gönderilmesi isyancıların Karaman'ı kısa sürede ele geçirmesinde etkili oldu. İsyana katılanlara bakıldığında daha çok Karaman ve çevresinden kişiler oldukları görülmektedir. Bu durum Mondros Mütarekesi ile oluşan siyasi ve askerî otorite boşluğunun sonucu olarak görülmelidir. Ayrıca orduların terhisi sürecinde asker kaçakları ve eşkıyalık faaliyetlerinin artması ve Konya ile çevresinde millî hareketlere karşı olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının önemli bir taraftar grubuna sahip olması dolayısıyla, isyanın kısa sürede hem Konya hem de Karaman'da büyük yansımaları oldu. Neticede Delibaş İsyanı sonrası Karaman ve çevresinde asayişin tamamen sağlanması 15 Ekim'de gerçekleşti ve bundan sonra kaza bütün kaynaklarıyla Millî Mücadele'ye katkı sağlar hâle geldi.

7. Karaman'ın Millî Mücadeleye Katkısı ve Desteği

Karaman'da millî teşekküllerin oluşmasıyla kazadaki millî yapıların Güney cephesine desteği daha da arttı. Bu doğrultuda Aralık 1919'da Yüzbaşı Emin Arslan, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Adana'ya Kuvâ-yı Milliye Müfrezesine Komutanı olarak atandı ve hemen Konya ve çevresinden topladığı 85 kişiyle 5 Ocak 1920'de Karaman'a doğru hareket etti. Emin Arslan Bey'i ve müfrezesini Karaman Belediye Reisi Hüseyin Bey ve Arif Bey karşıladı. Emin Arslan Bey'in müfrezesine Karaman'da da yirminin üzerinde er ve erbaş katıldı. Yeni katılanlar Karaman Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından giydirilirken Karaman Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Murat Bey de 139. Alay deposundan silah, cephanes ve teçhizatları sağladı. Karaman'da her bakımdan fazlasıyla destek gören ve daha da güçlenen müfrezesine, Silifke Askerlik Şubesi Başkanlığına atanan Binbaşı Emin (Mengenli) Bey'in emrine girerek 20 Ocak'ta Mut'a hareket etti.⁹² Karaman, Mersin ve çevresindeki millî kuvvetlerin ulaşım, iye ve askerî donatımı bakımından mühim bir mevkiye bulunmaktaydı. Karaman'dan Silifke'ye geçiş için genellikle kullanılan kara yolu, patika ve sadece merkeplerle gidilebilen Mut yoluydu. Bunun dışında Silifke'ye ikinci yol Mara (Kırobası) üzerindendi. Her iki yol da çok bozuk

⁹⁰ ATASE, İSH-12, 804/85.

⁹¹ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 6, s. 197, 200.

⁹² Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, s. 307-308.

ve ormanlık bir yapıdaydı. Yollar sadece piyade ve süvarilerin hareket edebileceği şekildeydi. Yolların güzergâhındaki arazi gerek savunmaya gerekse yollar dışında hareket etmeye elverişli değildi.⁹³

Güneyde Fransızlara karşı yürütülen mücadelelerde Karaman'ın desteği Silifke ile sınırlı kalmadı. *Mut Müdafaa-i Hukuk Karar Defteri* kayıtlarına göre Ekim 1920'de Karaman ve Mut'tan Adana Kuvâ-yı Milliye teşkilatına destek için millî kuvvetler gönderildi.⁹⁴ Yine Fransızlara karşı Maraş'ta yürütülen mücadeleye Ereğli ve Karaman'dan 200'ün üzerinde er desteği sağlandı.⁹⁵

Bütün bu bilgilere bakıldığında Millî Mücadele'nin ilk yıllarında Karaman, daha çok Güney cephesi ile etkileşim hâlinde olmuştur. Buna karşın TBMM'nin düzenli birlikleri kurması ve devamında Batı cephesinde Yunanlılara karşı mücadelelerin yoğunlaştığı günlerde kazanın Batı cephesine bütün yönleriyle katkısı söz konusudur. Şehir demiryolu hattı üzerinde bulunması nedeniyle cepheye taşınacak cephane ve erzaklar için oluşturulan Ulukışla-Karaman-Konya-Sarayönü hattı üzerinde önemli levazım duraklarından birisiydi. Ciddi miktarda cephane ve erzak depolarının Karaman'da olması nedeniyle 1921 yılı başlarında Hat ve Nokta Komutanlığı ile Levazım Sevk Memurluğu oluşturuldu.⁹⁶ Karaman depolarında toplanan buğday Afyon-Çay savunmasında görevlendirilen 1. Ordu'ya sevk edilmekteydi.⁹⁷

Millî Mücadele'nin Batı cephesi 9 Kasım 1920'de, Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Güney cephesinin merkezi Konya, komutanı da Albay Refet Bey olmuştu. Bu komutanlığa bağlı 7. Atlı Piyade Tümeni ve tümen emrinde bulunan ve her biri 300 erden oluşan 5. ve 6. Atlı Piyade Alayları Karaman'da konuşlandırılmıştı. Esasında Kayseri'de oluşturulan ve komutanlığına Ertuğrul Grubu Kurmay Başkanı Binbaşı Derviş (Korgeneral) Bey'in atandığı bu tümen, 23 Kasım 1920'de Karaman'a geldi. Burada tümenin eksik hayvanları ile diğer ihtiyaçları tamamlanarak barındırılması sağlandı. Bir süre sonra 7. Atlı Piyade Tümeni lağvedilerek yerine 2. Süvari Tümeni oluşturuldu. Karaman'da hayvan depolarının bulunması burada atlı birliklerin oluşturulmasında önemli bir etkendi. Bununla birlikte askerî sağlık birimleri güçlendirilen Karaman, 1921 yılında 500 yataklı seyyar hastaneye, 1922'de Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine bağlı olarak 800 yatak kapasitesine sahipti.⁹⁸

⁹³ ATASE, İSH-10, 627/27; Silifke ve Mersin'de Fransızlara karşı yürütülen mücadelelerde Karaman, Mut ve Silifke Kuvâ-yı Milliyesi birlikte hareket etmiştir. Nitekim Fransız Fevkalade Komiserliği'nin İstanbul Hükümeti'ne verdiği 3 Şubat 1920 tarihli notada "içlerinde Karamanlıların da bulunduğu beş yüz kişilik muntazam bir kuvvetin Mut'ta toplandığı" bildirilmiş ve kendilerine karşı oluşan bu çetelerin faaliyetlerinin durdurulması istenmiştir. ATASE, İSH-2, 58/2.

⁹⁴ Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri*, s. 65.

⁹⁵ ATASE, İSH-12, 802/20.

⁹⁶ *Türk İstiklal Harbi VII'nci Cilt İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919 - 2 Kasım 1923)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1975, s. 237, 245, 286.

⁹⁷ ATASE, İSH-9, 604/105.

⁹⁸ *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler*, C. VII, s. 539, 543, 591; *Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 3'ncü Kısım-Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 - 15 Nisan 1921)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1999, s. 49.

Batı cephesine başlangıçtan itibaren aynı ve nakdî yardımlarıyla öne çıkan vilayetlerin başında Konya bulunmaktadır. Özellikle Yunan ordusunun Afyon'a kadar geldiği günlerde Konya'nın rolü daha da önemli hâle geldi. Batı cephesinde mücadelelerin yoğunlaştığı günlerde gerek istihkâm hizmetlerinde gerekse muharebelerde görevlendirmek amacıyla Konya ve çevresinde yardımcı birlikler oluşturulmuştu. Müzaheret İstihkâm Taburu olarak isimlendirilen bu birliklerin mevcutları 2 binlere kadar ulaşmaktaydı. Bunların içerisinde Karaman, Ermenek, Mut ve Silifke Atlı Müzaheret Kıtaları da bulunmaktaydı ve bunlar daha çok Karaman'dan Akşehir'e sevk edilerek 12. Kolordu emrine giriyordu. Esasında bu müzaheret birlikleri Konya'nın diğer kazalarında da oluşturulmakta ve daha sonra askerî birliklerin emrine verilmekteydi.⁹⁹

Türk ordusunun Batı cephesinde kazandığı zaferler diğer şehirlerde olduğu gibi Karaman'da da sevinçle karşılandı. Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesi için camilerde dualar edildi ve hükümet konağı önünde kutlamalar tertiplendi. En önemlisi de gerek halkın sevinç hissiyatını yansıtmak gerekse yürüttüğü mücadele için Büyük Millet Meclisi'ne tebrik ve destek telgrafları çekildi. Bu doğrultuda İkinci İnönü Zaferi nedeniyle Karaman'dan TBMM'ye 4/5 Nisan 1921'de gönderilen destek telgrafi şöyleydi: "Üç günden beri sabahları Karaman'da büyük âlimler, memurlar, amirler, subaylar ve belediye görevlileri, ahali cami-i şerifte düşmanın kahrolması, kahraman ordumuzun zaferlerinin devamı için kırk bir hatm-i şerif okunarak dua etmişler ve bu gecede Miraç Kandili hürmetine şehitlerin ruhuna ithaf olunmak üzere bir Mevlid-i Nebevi okutulacağını malumat olarak arz eyler ve şu mübarek geceyi ümera, subaylar ve ahali namına tebriklerimizi arz eyleriz."¹⁰⁰

Benzer şekilde Sakarya Muharebesi günlerinde, 22 Ağustos 1921 tarihli ve Belediye Başkanı Ahmet Tevfik imzalı telgraf, Türk ordusuna dua ve destek içermekteydi: "Ordumuzun yılmaz azim ve imanı karşısında iki defa feci şekilde perişan olan düşman ordusunun bu defa da imha edileceğine kuvvetli bir imanla inanan Karaman ahali dalga dalga köylerden gelerek birlikte on bin kişilik bir miting akdederek pek hararetli ve heyecanlı nutuklar arasında milletin ulvi gayesini elde edinceye kadar malen, bedenen bütün varlığını feda edeceğine bir kere daha ahd ve yemin eyledi. Vatanın müdafaası uğrunda kahramanca ve insanüstü bir gayretle çalışan zat-ı devletinize ve mebuslarımıza, bütün kumandanlarımıza minnettarlıklarımızı ve saygılarımızı arz eder, her biri sevgili yavru ve kardeşlerimiz olan arslan yürekli, cesur ordumuza selam ve hürmetlerimizin aracılığınızla tebliğini istirham eyleriz."¹⁰¹

⁹⁹ *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Kısım 3, s. 437, 479.

¹⁰⁰ Haluk Selvi ve Bülent Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2020, s. 211.

¹⁰¹ Selvi ve Cırık, *TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 221.

Ermenek kazası da bu telgraftan iki gün önce TBMM aracılığıyla Türk ordusuna benzer içerikte desteğini ilettiler: “Memleketimizi pis ayakları ile kirleten Yunan’ın def edilmesine kadar malen, bedenen bütün fedakârlıkları yapmaya amadeyiz. Şehrimizde toplanan kalabalık selam ve saygılarının orduya iletilmesini talep ve Allah’tan yardım için dua etmişlerdir. Bu içtima esnasında yardım toplanmıştır.”¹⁰²

Ermenek kazası savaşın en şiddetli olduğu günlerde destek telgrafını yineledi. Karaman ise Sakarya Muharebesi’nden sonra Belediye Başkanı ve Müftü Mustafa imzasıyla Belediye Meydanı’nda vatanperver konuşmaların yapıldığını, kurbanların kesildiğini ve zafer duası edildiğini duyurdu.¹⁰³ Karaman halkı, Büyük Taarruz günlerinde yine cepheden gelen zafer haberleri üzerine şehirde kutlamalar tertip etti ve başlangıcından itibaren desteklediği Millî Mücadele’nin haklı gururunu yaşamaya devam etti.

8. Sonuç

Coğrafi konumu gereği Karaman, Osmanlı Devleti’nin mütareke sonrası güneyden askerî birliklerini çekme ve konumlandırma faaliyetleri içerisinde hem bir durak hem de askerî unsurların bekleme, yerleşim ve depolama alanı olmuştur. Kazadaki mevcut askerî birlikler gerek Güney gerekse Batı cephesine nakledilerek bu bölgelerin savunulmasında mühim roller üstlenmiştir. Şehir özellikle Adana-Silifke hattında işgal faaliyetlerini genişleten Fransızlara karşı mücadele eden düzenli ve gönüllü birliklere iase ve muhabere anlamında katkılar sunmuştur. Karaman’ın demiryolu hattı üzerinde olması nedeniyle kazaya yabancı askerler de gelmiştir. Mütareke gereği Anadolu’da diğer birçok istasyonda benzeri faaliyetlere ses çıkarılmazken Karaman’daki kuvvetler hassasiyet göstermiş ve tepkilerini ortaya koymaktan çekinmemiştir.

Millî Mücadele yıllarında Konya Vilayeti’nde yaşanan askerî ve siyasi gelişmelerin Karaman’da doğrudan veya dolaylı tesirleri görülmüştür. Bozkır İsyanı’nın Karaman’a yayılma ihtimali üzerine Mustafa Kemal Paşa’nın endişelenerek kazada millî birlik ve beraberliğin sağlanmasını istemesi Karaman’a verdiği önemin göstergesi olmuştur. Buna karşın Delibaş İsyanı’nın Karaman’a yayılması erken önlemlere rağmen engellenememiştir. Burada isyana Karaman köylerinden desteğin olması kısa süre de olsa isyancıların kazayı ele geçirmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kazaya neredeyse eş zamanlı şekilde Refet Bey ile Adana’dan kuvvetlerin gelmesi Millî Mücadele için şehrin ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Fransızların bölgede casuslar aracılığıyla kargaşa çıkarmaya dönük faaliyetleri desteklemesinin belgelere yansımış olmasıdır. Zira Fransızlar, oluşturacakları kargaşa sayesinde bölgenin ekonomik kaynaklarını yöneteceklerini biliyorlardı.

Millî Mücadele yıllarında kazada yaşanan gelişmelerden en dikkat çekici olanı şüphesiz zahire meselesidir. Gerek Karaman’da depolama alanlarının fazlalığı gerekse civarında üretim kaynaklarının devamlılığı kazadaki zahireye Fransızların göz dikmesine neden

¹⁰² Selvi ve Cırık, *TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, s. 221.

¹⁰³ Selvi ve Cırık, *TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, s. 222.

oldu. Fakat beklemedikleri şekilde Karaman ve Ereğli'de ortaya çıkan tepki, meseleyi hükümet düzeyinde bir soruna dönüştürdü. Fransızların Karaman'dan ihracat yoluyla kesin olarak ne kadar zahire götürdüğü belgelere yansımamıştır. Bazı belgelerde 100, bazılarında ise 150 vagon şeklinde zahire miktarı zikredilmektedir. Miktar ne olursa olsun tepkilerden sonra hükümetin sadece Karaman'dan değil Anadolu'nun başka yerlerinden de zahire ve hayvan ihracatına izin vermesi savaş sonrası yokluklar içerisinde olan Anadolu'yu yok sayması demektir. Üstelik buna yüzde birlik bir vergi ile müsaade etmiştir. Söz konusu zahire ve hayvanların bir kısmı güneyde bulunan Fransız askerlerin ihtiyacı için kullanılırken bir kısmı da Mersin'den ihraç edilmiştir.

Zahire ekseninde gelişen bu olay düşündürücüdür. Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkılan ve ekonomik açıdan son derece kötü bir dönemde Osmanlı hükümetinin İtilaf devletlerine sadece siyasi olarak teslim olmadığı, aynı zamanda ekonomik olarak da teslim olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle İtilaf devletlerinin zahireye ilgisi siyasi ve askerî olarak Anadolu'yu kontrol etmenin yanında ekonomik kaynaklarına da yön verme isteğinden başka bir şey değildir. İşgalci devletler iase ihtiyaçlarını yine işgal sahalarının hinterlandından karşılamıştır. Savaştan sonra olağan şekilde İstanbul ve diğer pek çok şehrin zahireye ihtiyacı varken, İstanbul Hükümeti önce ihracata izin vermemiş, fakat bir süre sonra izin vermek zorunda kalmıştır. Bu durumu, işgalci devletlerin İstanbul Hükümeti üzerindeki baskısı ve hükümetin de teslimiyeti olarak değerlendirmek gerekir. Buna karşın Harbiye Nezareti, kolordu ve hükümetin talimatlarına rağmen birçok askerî birliğin zahire ihracını engelleme faaliyetleri Anadolu'daki millî duyguların ne kadar canlı olduğunun kanıtıdır.

Mandason-Arıkören arasında yaşanan tren kazası veya faciası, mütarekeyle oluşan olağanüstü şartların bir ürünüdür. Gerçekleşmesi ve sonuçları itibarıyla yaşanan facia, Fransızların güneyde işgal sahalarını genişletmesinin etkisiyle dönemin askerî makamları tarafından alınan büyük bir riskti. Çünkü ülkenin iç kesimlerine askerî mühimmatın mütarekeye aykırı olmayacak şekilde ve dikkat çekmeden taşınması gerekli görülmüştü. Bunun yolu da sivil vatandaşların ve postanın olduğu bir tren vasıtasıyla taşınmasıydı. Bu tehlikeli karar, muhtemel ki askerî mühimmatın hızlıca yüklenmesiyle birleşince büyük bir faciayı beraberinde getirdi.

Mütarekenin ortaya çıkardığı bu olumsuz durumlar, TBMM Hükümeti'nin Anadolu'da birlik ve beraberliği sağlamasıyla diğer şehirlerde olduğu gibi Karaman'da da ortadan kalktı. Özellikle Batı cephesinde kazanılan zaferlere Karaman, bütün kaynaklarıyla birlikte ve fedakârca destek oldu. Batı cephesinde kazanılan zafer haberleri kısa zamanda kazaya sevinç olarak yansıdı ve bu sevinçlerini de kaza halkı bu mücadeleye daha fazla destek olarak yansıttı.

Kaynaklar / References

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi İstiklal Harbi Kataloğu

Araştırma Eserler

Aköz, Alaattin. "Tarihçe: Türk Devri". *Karaman-Tarih, Kültür, Sanat*. Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2000.

Altay, Fahrettin. *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*. Ankara: Eylem Yayınları, 2008.

Atamer, Hamdi. "Millî Direnme". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. 7 (Nisan 1968): 19-23.

Başkan, Yahya. *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Benhür, Çağatay ve Yüksel, Erol. "Dava Vekili Refik (Koraltan) Bey'in Bozkır İsyanına Bakışı". *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016: 541-554.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Atatürk Anadolu'da*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 2000.

Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu*. Çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Cengiz, Ahmet. *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2008.

Çelik, Kemal. *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Çelik, Kemal. *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001.

Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.

Kapar, Mehmet Ali. "Ortaçağ Seyahatnameleri ile Tarihî Coğrafya Eserlerine Göre Karaman ve Karamanoğulları", *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*. Ed. Mehmet Ali Kapar. Konya: Palet Yayınları, 2019.

Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*. İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

Kramers, J. H. "Karaman". *İslam Ansiklopedisi*. C. 6. Eskişehir: MEB Yayınları, 1997: 309-311.

Kurt, Mehmet. *Eskiçağda Karaman*. Ankara: Murat Kitabevi Yayınları, 2007.

Lokmacı, Süleyman. *Solak-Zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Önder, Mehmet. *Millî Mücadele'de Konya, Delibaş Hadisesi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1953.

Pitcher, Donald Edgar. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Sapançalı H. Hüseyin. *Karaman Ahval-i İctimaiyye, Coğrafıyye ve Tarihiyyesi*. Yay. İbrahim Güler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

- Selvi, Haluk ve Cırık, Bülent. *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2020.
- Selvi, Haluk. *İşgal ve Protesto - İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.
- Tuncel, Metin. "Karaman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001: 444-447.
- Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 3 ncü Kısım-Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1999.
- Türk İstiklâl Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi*. Ankara: Gnkur. Basımevi, 2009.
- Türk İstiklâl Harbi VI'ncı Cilt İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar (1919-1921)*. Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974.
- Türk İstiklal Harbi VII'nci Cilt İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*. Ankara: Gnkur. Basımevi, 1975.
- Türkmen, Zekeriya. *Mütareke Döneminde Ordunun Yeniden Yapılanması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.
- Uca, Alaattin ve Ülker, Aytunç. *Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler*. Konya: Palet Yayınları, 2016.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Erol YÜKEL | Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi |
erolyuksel[at]kmu.edu.tr | ORCID: 0000-0003-3029-2342**

Erol Yüksel, 1979 yılında Ermenek'te dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Ermenek ve Mersin'de tamamladıktan sonra 2001 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında Sosyal Bilgiler/Tarih Öğretmeni olarak çalıştı. 2016 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde *Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Öğretmenlik yıllarında ortaöğretim tarih ders kitaplarında yazarlık ve editörlük yaptı. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim öğretim üyeliğinin yanında yaklaşık dört yıl Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu müdürlüğünü de yürüttü. Halen aynı bölümün Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri, ulusal ve uluslararası yayınevlerinde basımı yapılan kitap bölümleri ve bildirileri bulunmaktadır. Ayrıca *Millî Mücadele'den 27 Mayıs'a Bir Siyasetçi: Refik Koraltan ve Mehmet Asım (Us)'ın Kaleminde Gündem Lozan* isimli iki kitabı mevcuttur.

**Assoc. Prof. Dr. Erol YÜKEL | Karamanoğlu Mehmetbey University |
erolyuksel[at]kmu.edu.tr | ORCID: 0000-0003-3029-2342**

Erol Yüksel was born in Ermenek in 1979. After completing his primary and secondary education in Ermenek and Mersin, he graduated from Selçuk University, Faculty of Education, Department of History Teaching in 2001. He worked as a Social Studies/History Teacher in educational institutions affiliated to the Ministry of National Education. In 2016, he completed his doctorate at Selçuk University Institute of Social Sciences with his thesis titled "As a politician Refik Koraltan". During his teaching years, he worked as an author and editor in secondary school history textbooks. In addition to being a lecturer at Karamanoğlu Mehmetbey University Faculty of Literature Department of History, he was also the director of Karamanoğlu Mehmetbey University Vocational School of Social Sciences for about four years. He is currently working as a lecturer in the Department of History of the Republic of Türkiye of the same department. He has articles published in scientific journals in the field of History of the Republic of Türkiye, book chapters and papers published in national and international publishing houses. He is also the author of *A Politician from the National Struggle to May 27: Refik Koraltan and Agenda Lausanne in the Pen of Mehmet Asım (Us)*.

